

30K-2
1844

Белл

Чытайце ў нумары:

- Адсюль мы родам. ● Апавяданні: Ягады паспелі і Мора і Опера
- Парады бацькам: Ці любяць вашы дзеці прыроду?

Дзявочыя мары.

У школах экзамены. Асабліва адказныя дні ў дзесяцікласнікаў. Наш фотакарэспандэнт наведаў 2-ю мінскую школу.

НА ПАРОЗЕ ЖЫЦЦЯ

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

работніца і сялянка № 6

ЧЭРВЕНЬ
1968

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ГОД ВYДАННЯ СОРАК ЧАЦВЁРТЫ

ВYДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

Выдавецтва «Звязда».

Сяброўкі абступілі Алу Яфімаву. «Ну, як здала?..»

Заўтра — апошні.

Цяпер яны — вольныя птушкі!

Алег ЛОЙКА

Якое неба?..

— Глянь, якое зялёнае,
Маладое
Неба!..
Сонца
Агністым бутонам
Распускаецца нема!..

— Мілы! Якое зялёнае!..
Зялёнага не люблю я.
Неба заўсёды сіняе...
Хочаш! Цябе пацалую...

— Глянь, якое ліловае,
Спякотлівае
Неба!..
Нікне ніва жытнёвая
Ніжай, ніжай
нема...

— Мілы! Якое ліловае!..
Ліловага не цяплю я!
Я ж сказала—сіняе.
Хочаш! Цябе пацалую...

— Глянь, якое чорнае,
таямнічае неба,
Усіх нас
Дарогай няторнаю
Зоры клічуць
нема...

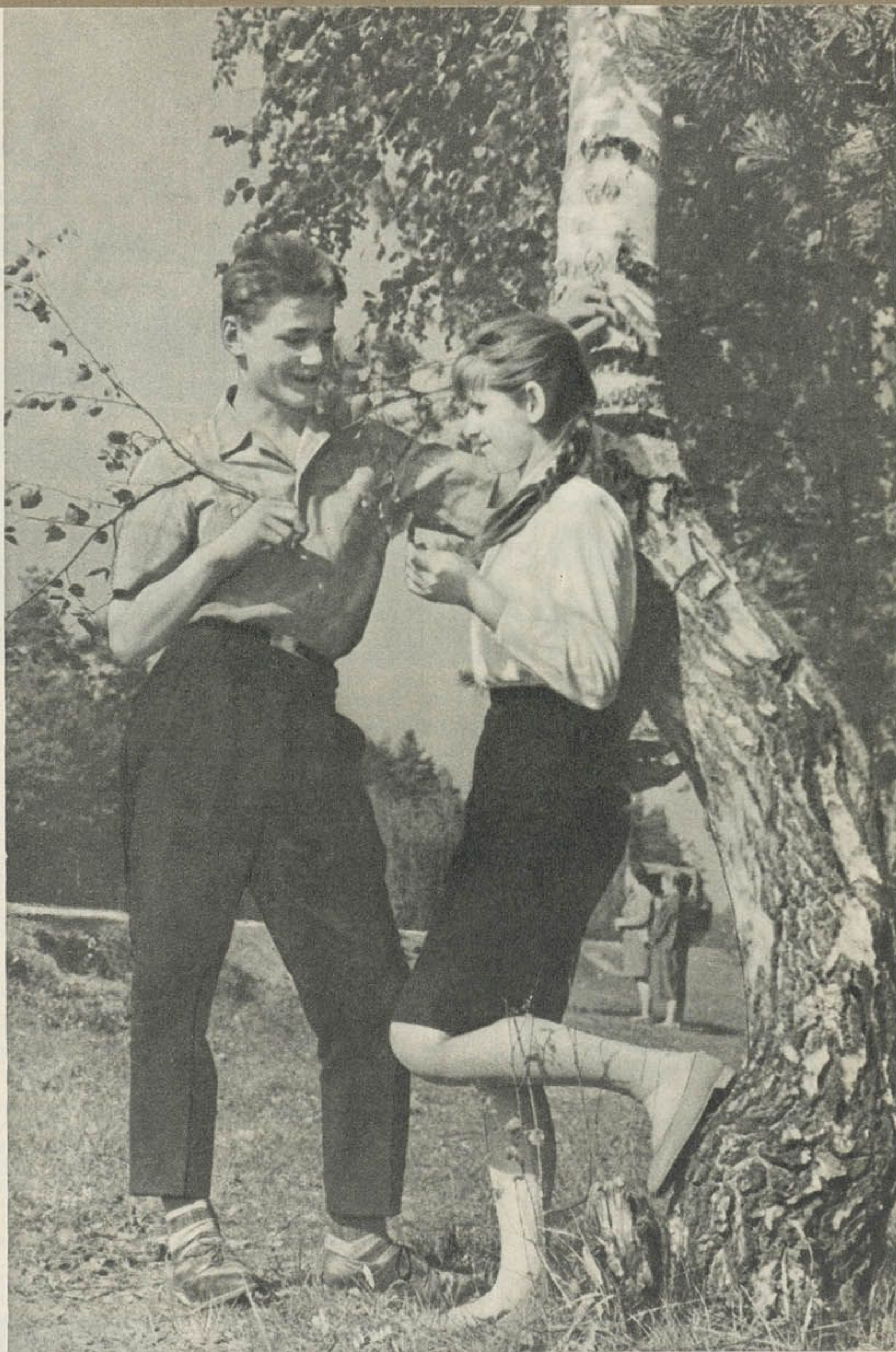
— Мілы! Якое чорнае!..
Зжалься, цябе ж люблю я!..
Сіняе неба, сіняе!..
Дай я цябе пацалую,
Дай абдыму усясьлянага...

Лі пацалунка дзесятага
Неба ўжо толькі сінім
Плыло па-над соннай хатаю...

Аўгіння КАВАЛЮК

Масты на дарогах,
і рэкі,
Дарогі і зноў
масты...
Будуецца мост
чалавекам.
Мільгаюць, мінаюць
гады.
Здавалася б, мост
гатовы,
І раптам разгубішся
ты:
Мост рухнуў, рухнуў
ад слова
Ці нават ад
нематы.
Страчана столькі сілы,
А штосьці людзей
не злучыла...

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ

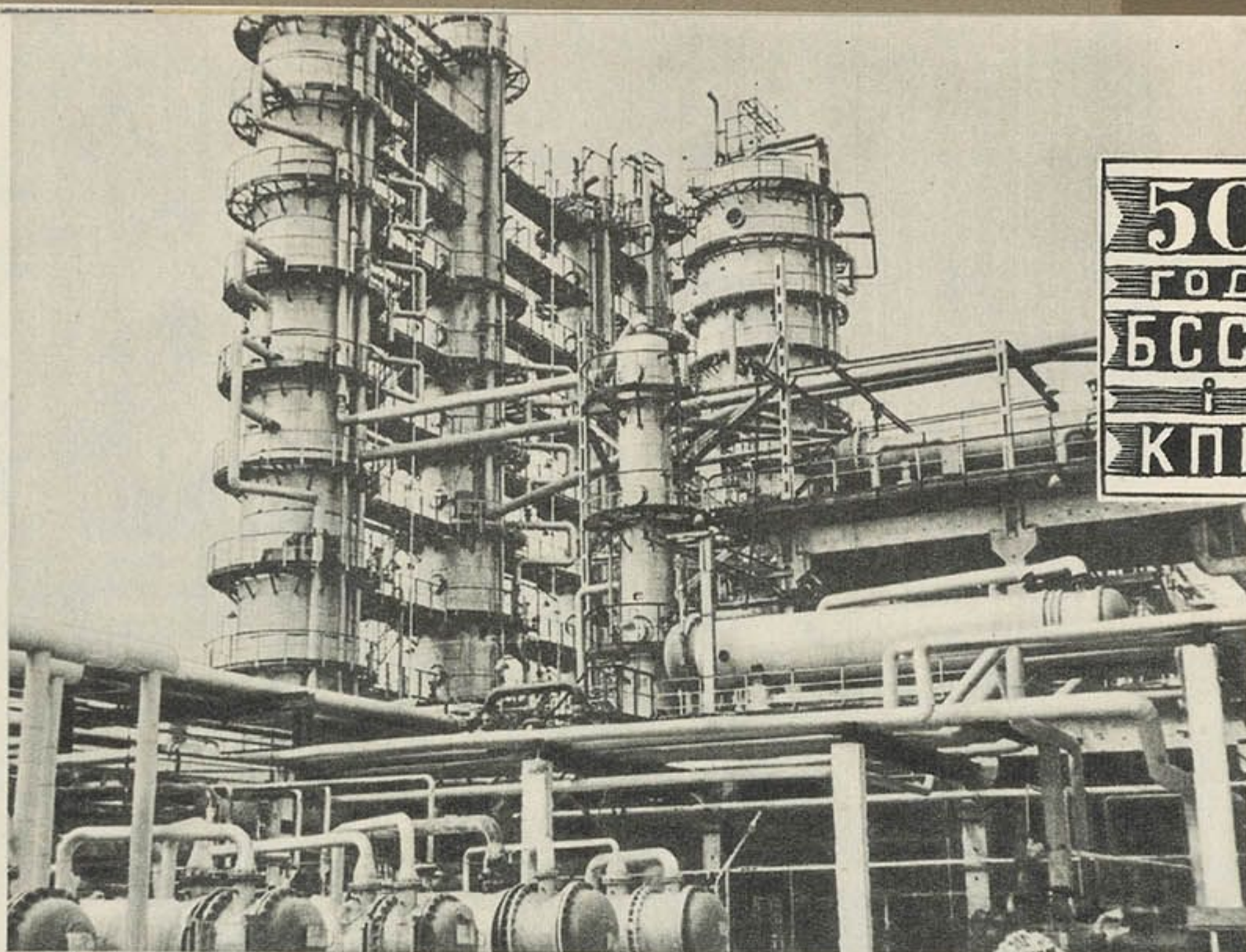

Юнацтва.

Фотаэцюд І. Стэца.

Навошта сустракацца нам,
калі заўсёдная разлука непазбежна —
як непазбежна полымя калін
пад гэтым небам каламутна-снежным!
Навошта спагадаць і суцяшаць
усмешкаю пакутліва-бездэрай,
калі паблекла наша сенажаць
І пачарнелі нашыя азёры!
Навошта,
ах, навошта столькі слоў!..
Міне зіма —
і новыя зязюлі

разбудзяць тых нявінных салаўёў,
што пад чужымі кронамі заснулі.
Ну, а пакуль я
не ў палоне сноў,
пакуль я
з цішынёю
не звянчаўся —
я бласлаўляю
і турбую зноў
цябе,
маё
шчаслівае няшчасце...

Сілуэты полацкага гіганта.

працуюць амаль адны толькі жанчыны, — роля яго ва ўсім вытворчым працэсе завода зразумела, пэўна, не ўсім.

Лабараторыя-цэх. Гучыць не вельмі прывычна. Але спецыфіка нашай вытворчасці такая, што лабараторыя гэта сапраўды адзін з цэхаў завода. І па колькасці людзей, якія працуюць тут, — каля трохсот чалавек — і па свайму прызначэнню, і па рытму працы. Праз кожную гадзіну з лабараторыі раздаецца тэлефонны званок. Старшы аператар устаноўкі падыходзіць да трубки:

— Залішыце аналізы, — гучыць голас лабараторыі. Успышка... Разгонка... Застыванне...

І лічы, лічы... У залежнасці ад іх тэрмінова мяняецца курс і рэжым выдзялення працэсаў. Пяць лабараторый нашага цэха — гэта пяць людзей, у якіх бачна кожная хвіліна жыцця завода. Што, дзе, як? Інфармацыя павінна быць самая дакладная і аперацыйная. Патрэбна ўвага, культура і дысцыпліна працы. І нездарма ў нас у лабараторыі, як і на ўстаноўках, існуе тэрмін «вахта». Мы заступаем на вахту, перадаем вахту, вядзем вахценны журнал.

Пра людзей, якія працуюць у лабараторыі, якія нясуць кожную вахту па-жаноцкаму акуратна і дбайна і паграмадзянску адказна, мне хочацца павесці размову асобную. Уявіце сабе, што зараз мы з вамі знаходзімся — ну, напрыклад, у кантрольна-паліцэйскай. У спецыяльных пасудзінах пробы для аналізу. Каля іх сур'ёзныя, заклапочаныя людзі. Вольга Баранок, Роза Рэпнік, Алена Агаркава, Вольга Румоўская, Алена Паўчанка. З першага дня заснавання завода яны працуюць тут. Гэта праз іх рукі прайшла першая нафта і першая наша прадукцыя. І начальнік лабараторыі Ала Савіна зусім яшчэ маладая жанчына, ёй, бадай што, няма і трыццаці, але лічыцца ветэранам, бо працуе тут з першых дзён. Спачатку лабаранткай, потым дзяжурным інжынерам, а цяпер вольна начальнікам лабараторыі. Словам, прайшла ўсе прыступкі да сваёй адказнай пасады.

А што пасада адказная, пра гэта гаворыць хаця б

НЕКАЛІ сэрцам «Нафтабуда» быў невялікі барачнага тыпу будынак. Тут мясціліся ўсе яго першыя службы. Дзесяць гадоў назад — нават не верыцца часам, што ўсяго толькі дзесяць! — гэта было адно з лепшых збудаванняў Наваполацка, сённяшняга юнага горада-прыгажуня. А цяпер былое заводакіраўніцтва схавалася, патанула ў моры шматпавярховых аграмадзін.

І ўсё-такі ў нас, ветэранаў завода — а я таксама лічу сябе ветэранам, бо мой табельны нумар 24, — з гэтым маленькім сціплым будынкам звязаны свае цёплыя і нават (для нас, зразумела) гістарычныя ўспаміны. Я працавала ў той час у адным пакоі з начальнікам аддзела кадраў «Нафтабуда» і памятаю, як няспынным патокам ішлі сюды юнакі і дзяўчаты. Новая будоўля, як магніт, прыцягвала да сябе ўсіх. А на пытанне: чаму вы хочаце працаваць тут? — нязменна адказвалі:

— Адсюль мы родам.

І, бывала, ледзь толькі начальнік аддзела задасць гэтае традыцыйнае пытанне хлопцу, які адслужыў сваю службу ў арміі, ці дзяўчыне, якая ездзіла па пущэўцы камсамола на новабудулі Сібіры ці Далёкага Усходу, а я ўжо чакаю, што зараз прагу-

чыць адказ: я адсюль родам... Так яно і было ў большасці выпадкаў.

Моладзь Полаччыны, Віцебшчыны, Магілёўшчыны ўзяла на свае рукі і плечы будаўніцтва завода-гіганта і стала потым яго рабочым касяком. І часта цяпер то каля ўстаноўкі, то ў адным з цэхаў мільгане знаёмыя па тых гадах, крыху пасталеўшы, але ўсё яшчэ малады твар (сярэдні ўзрост людзей нашага завода 28 гадоў), і бачыш, як выраслі, як узмужнелі тыя хлопцы і дзяўчаты, разам з якімі мы пачыналі ад першай цагляны. На тваіх вачах склалася іхняя жыццёвая і рабочая біяграфія.

Гэты працэс вельмі цікавы і знамянальны і быць яго сведкай, удзельнікам у некай ступені і прыемна і радасна. У спецыяльным вучылішчы, дзе рыхтаваліся некалі кадры для завода, я ў той час выкладала хімію нафты. Выкладала з вялікім, як кажуць, энтузіязмам, бо ведала, што вельмі хутка ўсе мае сённяшняе вучні непасрэдна кожны дзень будуць мець самую пільную патрэбу ў ведах па гэтай прадмету. І самі яны разумелі, навошта спатрэбіцца ім хімія нафты, і прагна лавілі кожнае слова.

...Нядаўна я сустрэла двух

маіх былых вучняў. Яны толькі што вярнуліся з Эфіопіі, куды ездзілі дапамагаць будаваць гэтакі ж завод, як наш. Вось які рост! У сусветным маштабе.

А завод... Той, хто ніколі не бачыў Наваполацкага нафтаперапрацоўчага, не можа сабе ўявіць яго магутнасці і велічы. Мне не раз даводзілася назіраць, як людзі, якія трапілі на наш завод упершыню, застывалі ў здзіўленні і нібы самі ў сябе пыталіся: і гэта створана рукамі чалавека?! Здаецца, толькі джыну з арабскіх казак пад сілу было ўзвесці гэтыя велічэзныя рэзервуары, гэтыя перапляценні магутных труб, гэтыя гіганцкія ўстаноўкі. Па нафтаправоду «Дружба» з розных канцоў нашай краіны, у тым ліку і з Беларусі, ідзе да нас «кроў зямлі» — нафта. А ад нас вяртаецца ў гарады і калгасы, на новабудулі і прадпрыемствы лепшыя гатункі бензіну, масла для машын, дарожным і будаўнічым бітумам, сыравінай для хімічнай прамысловасці. 40 відаў таварнай прадукцыі робіць наш завод з нафты. І значэнне гэтай прадукцыі для народнай гаспадаркі павінна быць зразумела кожнаму. А вось роля нашага ўчастка работы — цэнтральнай заводскай лабараторыі, участка, дзе

АДСЮЛЬ МЫ РОДАМ

такі факт: усе ўнікальныя ўстаноўкі завода абслугоўвае гэтая лабараторыя, пачынаючы ад тых, куды паступае нафта, і да самых складаных. Іншы раз гляну на Алу і падумаю: вось гэтая заўсёды пачынае добраму заклапочаная, такая вясёлая, прыемная, простая ў абыходжанні з людзьмі і сур'ёзная, калі гутарка ідзе аб справе, жанчына нібы ўва-сабляе сабою вобраз нашай маладой сучаснасці.

Асаблівай беражлівасці, акуратнасці патрабуе работа ў лабараторыі маслаў. Вельмі важна зрабіць дакладныя аналізы прысадкаў, тых прадуктаў, якія дадаюцца для паліпшэння якасці таго ці іншага машыннага масла. Калектыў гэтай лабараторыі—а ўзначальвае яго Людміла Шаўчэнка—вызначаецца стараннасцю, жаданнем заўсёды зрабіць кожны аналіз самым дакладным, самым аператыўным. А яшчэ калектыў лабараторыі маслаў славіцца ў нашым цэху сваімі талентамі. Тут многа дзяўчат і маладых жанчын спявачак, танцо-раў, нязменных арганізатараў нашых «агеньчыкаў» і «гарызонтаў», нашых сямейных вечароў адпачынку. Шура Быкава, Каця Мухава, Людміла Козыр, Тамара Макарава—нашы любімыя актрысы, арганізатары самадзейнасці.

Я ўжо гаварыла, што ў нас у асноўным працуе моладзь. Што ж дзіўнага—малады горад, малады завод, малады калектыў. Прыходзяць дзяўчаты з сярэдніх школ, тэхнікумаў, вучылішчаў, і ўва-відкі, літаральна за некалькі гадоў, адбываецца іх станаў-ленне. Вось Люда Дубовік. Закончыла школу з залатым медалем. Паступіла ў тэхніч-нае вучылішча. Два гады працавала ў нас у лабарато-рыі, а потым завод паслаў

яе вучыцца ў інстытут наф-ты. Яна скончыла яго, зноў вярнулася да нас і зараз пра-цуе інжынерам у доследнай лабараторыі, узначальвае групу па аналізу новай прад-укцыі завода—сыравіны для хімічнай прамысловасці, для Магілёўскага лаўсана-вага.

Валя Белавусава працава-ла на будоўлі завода, скон-чыла тэхнікум, выйшла за-муж, стала маці і цяпер пра-цуе старшым лабарантам на вельмі адказным участку па аналізу сыравіны, якая па-ступае на завод.

І нам, людзям старэйшага пакалення, даводзілася быць не толькі арганізатарамі вы-творчасці, але і выхаватэля-мі, настаўнікамі жыцця, калі так можна сказаць. Ад дро-бязей: параіць маладой дзяў-чыне, якая прычоска ёй да твару, як лепш апрануцца, як трымаць сябе сярод лю-дзей,—і да рэчаў больш іс-тотных: вучобы, светапогля-ду. І ў нас так павялося: вы-ходзіць, напрыклад, дзяўчы-на замуж—абавязкова прый-дзе параіцца да старэйшых, прывядзе нават свайго жані-ха пазнаёміцца з калекты-вам, у якім сама працуе.

Бо і сапраўды ў нас ёсць людзі, з якімі можна параі-цца, падзяліцца самым запа-ветным, як з роднымі, з бліз-кімі. Вось Валянціна Плуж-нікава, яна ў нас сакратар партыйнай арганізацыі цэха. Яе хвалюе ўсё: і вытворчая работа і жыццё кожнага ча-лавека. Ветлівая, уважлівая, добрая душою. І прафсаюз у нас прадстаўляе таксама ча-лазек аўтарытэтны, сур'ёзны, душэўны—Таіса Мікалаеўна Гошына.

...Пачынаецца рабочы дзень у цэху-лабараторыі. Ідуць на ўстаноўкі, як са штаба фронту, аператыўныя зводкі-аналізы. І магутны за-

вод слухае голас свайго да-следчыка, падпарадкоўваецца яму. Бо верыць людзям, якія «калдуюць» над прабёркамі, газавымі балонамі, пробамі маслаў. І мы вельмі дара-жым гэтым даверам. Дара-жым тым, што ў балансе на-роднай гаспадаркі рэспублікі, якая рыхтуецца адзначыць сваё 50-годдзе, таварная прад-укцыя Наваполацкага наф-таперапрацоўчага, наша пра-дукцыя, мае вялікае зна-чэнне.

Некалі, даўным-даўно, мой бацька, румынскі інжынер-нафтавік, эміграваў з сям'ёй у Савецкі Саюз. У Румыніі на той час усталяваўся фа-шысцкі рэжым. І бацька мой, які ўсёй душой сімпатыза-ваў першай краіне сацыя-лізму, з вялікімі цяжкасцямі правёз сваю сям'ю на нашу новую радзіму, у Савецкую Расію. Мне ў той час было гадоў пятнаццаць. Я нават дрэнна размаўляла на рускай мове і не ўяўляла сабе як след, чым стане для мяне жыццё на новай радзіме. Прайшлі гады. Я закончыла Інстытут нафты, выйшла за-муж, выгадала дваіх сы-ноў. І вось ужо дзесяць га-доў усё мае жыццё, жыццё маёй сям'і звязана з Бела-руссю, з казачным горадам Наваполацкам, які вырас на маіх вачах. Муж мой такса-ма нафтавік, старэйшы сын вучыцца ў Інстытуце нафты, малодшы—працуе на нашым заводзе. Тут наша радзіма, наша зямля, наш завод, на-ша шчасце... І калі б мне задалі пытанне, чаму я лічу гэты горад сваёй радзімай, я таксама, як і тыя юнакі і дзяўчаты, якія ў 1958 годзе прыйшлі на будаўніцтва за-вода, адказала б:

— Бо адсюль я родам.
М. І. ІСАЕВА,
начальнік цэнтральнай
заводскай лабараторыі.

М. І. Ісаева.

Лабарантка Валя Астроў-ская пакуль што навічок. Адсюль пойдзе яе жыц-цёвы шлях.

Фота А. Саладухіна.

У лабараторыі маслаў. На чарговую вахту заступілі Валянціна Плужнікава і Зоя Міцягіна.

Інжынер-хімік Таіса Гошына.

Н Е З Н О У, А Н А В А

Я прыехаў у вёску.
Жыў у двухпавярховым доме. Чатырохкватэрным. Кожная кватэра з чатырох пакояў. Два на першым паверсе. Два на другім. Піў малако з халадзільніка. Спаў на тахце. Па тэлевізары хварэў за мінскае «Дынама». Раніцой гаспадыня спрытна завіхалася ля газавай пліты, за некалькі хвілін падрыхтавала сьнеданне.

І дом гэты не адзіны ў Снове. Такіх—цэлая вуліца, і вось-вось наваселле справяць яшчэ 24 сям'і—будаўнікі заканчваюць аддзелку трохпавярховага гмаха.

І кватэра—не выключэнне. Як не выключэнне газ і электрычнае святло. У Снове каля 200 тэлевізараў. Ёсць пыласосы. У чатырох з кожных пяці гаспадынь—пральныя машыны. Халадзільнік, праўда, малавата. Не хапае ў продажы. Райспажыўсаюз неяк наладзіў у Снове кірмаш і завёз 16 халадзільнікаў. Іх раскупілі ў той жа дзень. Купілі снаўчане.

А 50 матацыклаў, 3 асабістыя аўтамашыны, па некалькі веласіпедаў у некаторых сем'ях?

У праўленні калгаса імя Калініна, цэнтрам якога і з'яўляецца Сноў, мне называлі шмат лічбаў.

Гадавы даход калгаса летась склаў 2 мільёны 120 тысяч рублёў.

Ад жывёлагадоўлі—1 мільён 200 тысяч. На ўчастку ў 30 гектараў сабралі па 45 цэнтнераў пшаніцы. Ведай, Еўропа, нашых!

Дзівіся, Украіна: 335 цэнтнераў цукровых буракоў з гектара—ураджай надрэнны і для тваіх чорных, як антрацыт, зямель.

Працадзень «пацягнуў» толькі грашыма па 2 рублі 28 капеек.

Няма пакуль у Снове спартыўнай залы для калгаснікаў. Але будзе. Ужо будзеца.

І плавальны басейн будзе. Пры новай школе на 960 месц. Яе ўзводзіць калгас. І вуліцы Снова пакрые асфальт. Праўда, у гэтым годзе толькі вуліцу імя Леніна.

І яслі ёсць. І калгаснаму Дому культуры можна пазайздросціць не адно прадпрыемства сталіцы.

* *

Кажуць, у лёсе аднаго чалавека адлюстроўваецца лёс пакалення, гісторыя цэлай эпохі. Калі так—у лёсе вёскі, як у люстэрку, адбіваецца лёс усяго народа, гісторыя сівых стагоддзяў. І гісторыя Снова цесна звязана з гісторыяй Беларусі і беларускага народа.

Сноўскі крапасны пасёлак упамінаецца ў летапісах ужо ў XV стагоддзі. Народныя паданні гавораць, што там спрадвечу жылі нашы продкі. Лавілі рыбу ў глыбокіх азёрах і рэках, палявалі на звяроў у барах і пушчах, здабывалі дзікі мёд, палілі лес і сеялі жыта. Ды наляцелі з усходу ворагі. Іх было многа, і клубы пылу здаваліся прывязанымі да хвастоў татарскіх коней.

Спалілі і разрабавалі паселішча, забілі ўсіх, хто не паспеў схавацца ў лесе.

Прайшлі ворагі, а людзі вярнуліся і зноў адбудавалі свае хаты—месца падабалася ім.

І прыйшлі ворагі з захаду, з крыжамі на адзенні. Зноў чырвань пажару заліла неба, і зноў зямля чарнела ад пралітай крыві. І зноў вярнуліся з лясоў жывыя, і зноў адбудавалі паселішча бацькоў.

Нашы продкі гаварылі не «зноў», а «снова», «снова». Адсюль і пайшла назва пасёлка—Сноў.

Сноў—гэта зноў і зноў адбудаваныя хаты, зноў і зноў узнікшае пасля пажараў паселішча, адраджанае з агню і крыві, як казачная птушка Фенікс.

Належаў Сноў нейкаму магнату Кішку, затым Радзівілам, затым у 1854 годзе купіў яго і ўсіх, хто жыў у 60 дварах, барон Густаў Гартынг.

Мяняліся над Сновам гаспадары, ды нязменны быў лёс народа. Гайні паноў драгавалі сялянскія палеткі, рукі прыгонных правялі роўныя, па шнурочку, дарогі да Нясвіжа і Сталовіч, абсадылі іх ліпамі, выбрукавалі каменнем. Рукі прыгонных вывелі сцены палаца, насыпалі востраў пасярод возера, высадылі парк, пракапалі канал, кармілі залатых рыбак у ім. А самім хлеба да вясны не хапала. І святы гнеў закіпаў у сэрцы народа.

Сноў з радасцю прыняў Кастрычніцкую рэвалюцыю. Рэўком падзяліў панскую зямлю і маёмасць. 2 снежня 1918 года прыняў пастанову:

«Абмеркаваўшы сучасны палітычны момант, выканком прызнае, што адзіны выразіцель волі працоўнага сялянства—гэта ўлада Саветаў сялянскіх і рабочых дэпутатаў».

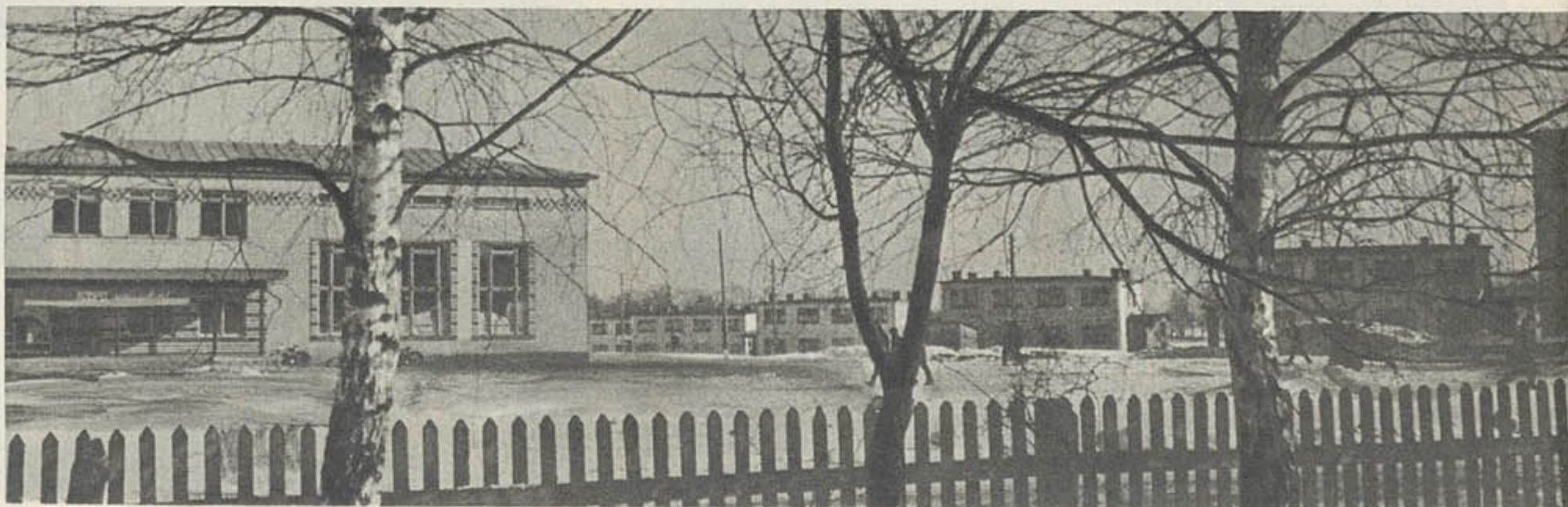
Ды нядоўга пратрымалася Савецкая ўлада ў Снове. Жывое цела краіны разрэзала лінія Керзона. Зноў вярнуўся ў свой палац Гартынг. Груганамі наляцелі асаднікі. Палітыка камасацыі выцесніла сапраўдных гаспадароў далёка за вёску, на няўдобіцу, дзе і пустазелле не хацела расці... Не хапала селяніну солі, газы, рэдкасцю і раскошай быў цукар. Запалку шчапалі на чатыры часткі, вугельчыкі насілі з хаты ў хату ў гаршчочках—не ў кожнага было і крэсіва.

Белапольскія ўлады зачынілі беларускую школу. Усё выкладалася толькі на польскай мове. За кожнае ўжытае вучнем беларускае слова бацькі плацілі штраф—5 грошаў. За 19 год усяго 24 чалавекі атрымалі сярэдняю адукацыю. Ні адзін з 24 не трапіў у вышэйшую навучальную ўстанову.

Толькі за пасляваенны час 19 выпускаў зрабіла Сноўская сярэдняя школа. 1250 чалавек атрымалі сярэдняю адукацыю, 300—вышэйшую. Сноў даў Беларусі 4 кандыдатаў навук, 130 настаўнікаў, 85 інжынераў, 50 урачоў, нямала афіцэраў Савецкай Арміі.

У Снове працуюць 37 настаўнікаў, 11 спецыялістаў сельскай гаспадаркі, 6 урачоў.

Такая сёння вёска Сноў.

У моўны запас снаўчан трывала ўвайшло слова «турызм». Кожнае лета вучняў старэйшых класаў вабяць далёкія падарожжы.

Праўда, падарожнічалі і іх бацькі. Ішлі ў Латвію батрачыцы на латгалскіх кулакоў. Сплаўлялі плыты па бурных карпацкіх рэках. Асначы — так завуць плытагонаў. І народная мудрасць нарадзіла горкую прымаўку: «Асначы — хлеб сабачы».

Нястача гнала бацькоў і за сінія моры, у Бразілію, Аргенціну. Вярталіся ў сваю саламяна-стрэшную вёску часцей за ўсё з пустой кішэняй і падарваным здароўем.

Беларуская вёска Сноў галасавала за Савецкую ўладу не ў парламенцкіх спрэчках, а ў жорсткіх баях. І прысягала ёй на вернасць крывёю лепшых сваіх сыноў. Інструктара рэўкома Віталія Цэзарскага, расстралянага белапаліцамі. Крывёю байцоў партызанскага атрада, разбітага карнікамі ў 1922 годзе. Крывёю 10 савецкіх актывістаў, закатаваных гітлераўцамі ў першыя дні фашысцкай акупацыі. Сотні дзве сыноў Снова змагаліся на франтах, у атрадах партызанскіх брыгад імя Чапаева і «25 год БССР». І дзесяткі з іх не вярнуліся да роднае хаты...

Учарашні дзень — гэта гісторыя, якую вывучаюць у мясцовым краязнаўчым музеі. Толькі тут можна ўбачыць драўляныя ложка, калыску, калаўрот, берды...

За мірныя гады зноў, быццам сцвердзіўшы вернасць старажытнай легендзе, узнік новы Сноў. Вібліятэкі, кіно, бальніца, аптэка, амбулаторыя, шавецкая, швейная, гадзіннікавая майстэрні, цырульня, лазня, хімчыстка, 9 магазінаў, у тым ліку кніжны, чайная, 6 ларкоў і буфетаў, пякарня — усё да паслуг яго жыхароў. І гэта будзённая рэчаіснасць. Каго гэтым цяпер здзівіш?

Як не здзівіш і высокім заробкам. Хаця не так многа ў нас гаспадарак, члены якіх маглі б спаборнічаць па заробках з калінінцамі. Напрыклад, з Аляксеем і Ганнай Курыламі, якія ўдваіх атрымалі на працадні каля 3000 рублёў і амаль 1,5 тоны збожжа. І ўнікае зусім новая маральная праблема: механізатары, гэтая калгасная эліта, жанок не пускаюць на працу, нават крыўдуюць:

— А што, мы хіба самі не здольны на сям'ю зарабіць?

2185 чалавек жыве ў Снове. Улічваючы і немаўлят. Пошта ж дастаўляе яго жыхарам 3175 газет і часопісаў. Дзіва? Не.

Была раніца. Сонечныя промні залацілі вокны трэцяга паверха амаль гатовага 24-кватэрнага дома. Старшыня Якаў Васільевіч Аляксанкін, невысокі, рухавы, ахвотнік да вострага слоўца і гумару, абяцаў павазіць мяне па фермах і палях.

Перадавы муляр Нясвіжскага «Міжккалгасбуда» Алена Жарно будзе ў калгасе 24-кватэрны дом.

Мы ўжо садзіліся ў «козлік», калі да нас падышоў шафёр машыны з мінскімі нумарамі, што стаяла ля праўлення. Зірнуў на два ордэны Леніна на пінжаку Аляксанкіна.

— Вы старшыня?

— Я. А што?

— Вам шафёры трэба?

— Трэба.

— Дык можа прымеце мяне ў калгас? Я перабраўся б з сям'ёй з Мінска, калі толькі кватэру дасце.

Якаў Васільевіч развёў рукамі:

— Ну, браце, такія ж пытанні на хаду не рашаюць. Будзеш яшчэ тут?

— Буду, я вам мантажнікаў па газу з Мінска прывёз. У гасцініцу, — трохі дзівячыся, сказаў шафёр.

— Дык заходзь пасля абеду да мяне, пагутарым сур'ёзна. Толькі ўмова — каб і жонка пайшла працаваць. Інакш праўленне не дасць згоды. А дамовімся — і кватэру знойдзем. Шафёры ў нас менш 150 не зарабляюць, жывёлаводы па 120. Вось і лічы, колькі вы з жонкай можаце мець у калгасе, калі толькі працы не будзеце цурацца. Дык зойдзеш?

— Зайду, — кінуў галавой шафёр.

Пасля я пацікавіўся, адзінкавы гэта выпадак ці не. Аказалася, што сем'яў 80 такіх ёсць па калгасу. Палавіна з іх жыла раней у гарадах...

Бачыў я адбудаваную зямлю. Не зноў, а зусім нанова адбудаваную на сацыялістычны лад.

І бачыў новае жыццё.

А. БАЛАШ

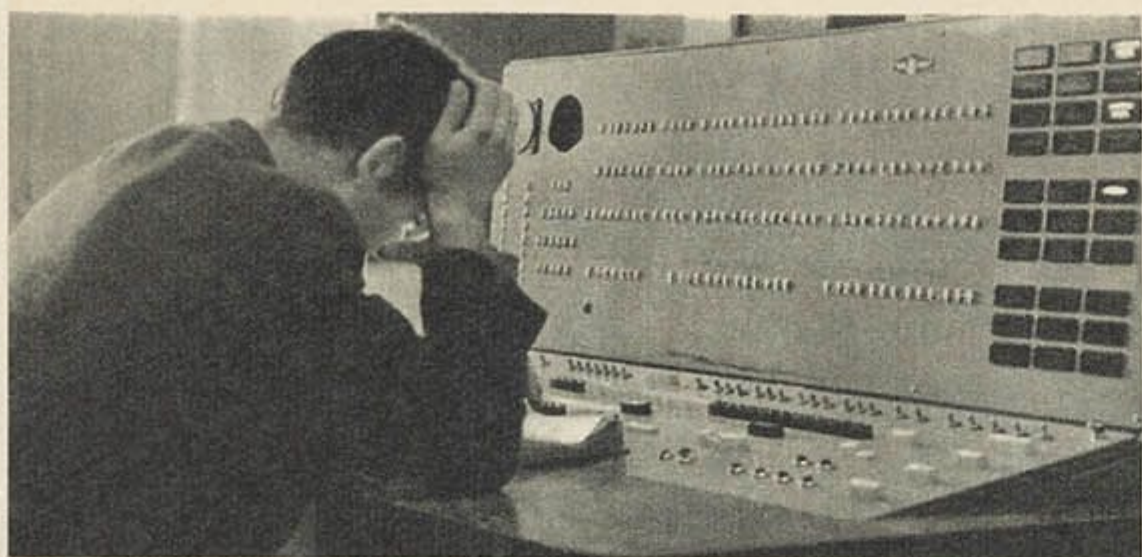
Нясвіжскі раён.

Пакуль што гэта новае сяло з кубікаў — плён роздому архітэктару, але хутка, вельмі хутка гэта стане рэальнасцю. Над макетам схіліліся калгаснікі сельгасарцелі імя Калініна Нясвіжскага раёна.

Фота К. Якубовіча.

Калгас імя Калініна Нясвіжскага раёна. У сям'і звеннявой ільнавода Марыі Адамаўны Шмыко (М. А. Шмыко — дэпутат абласнога Савета).

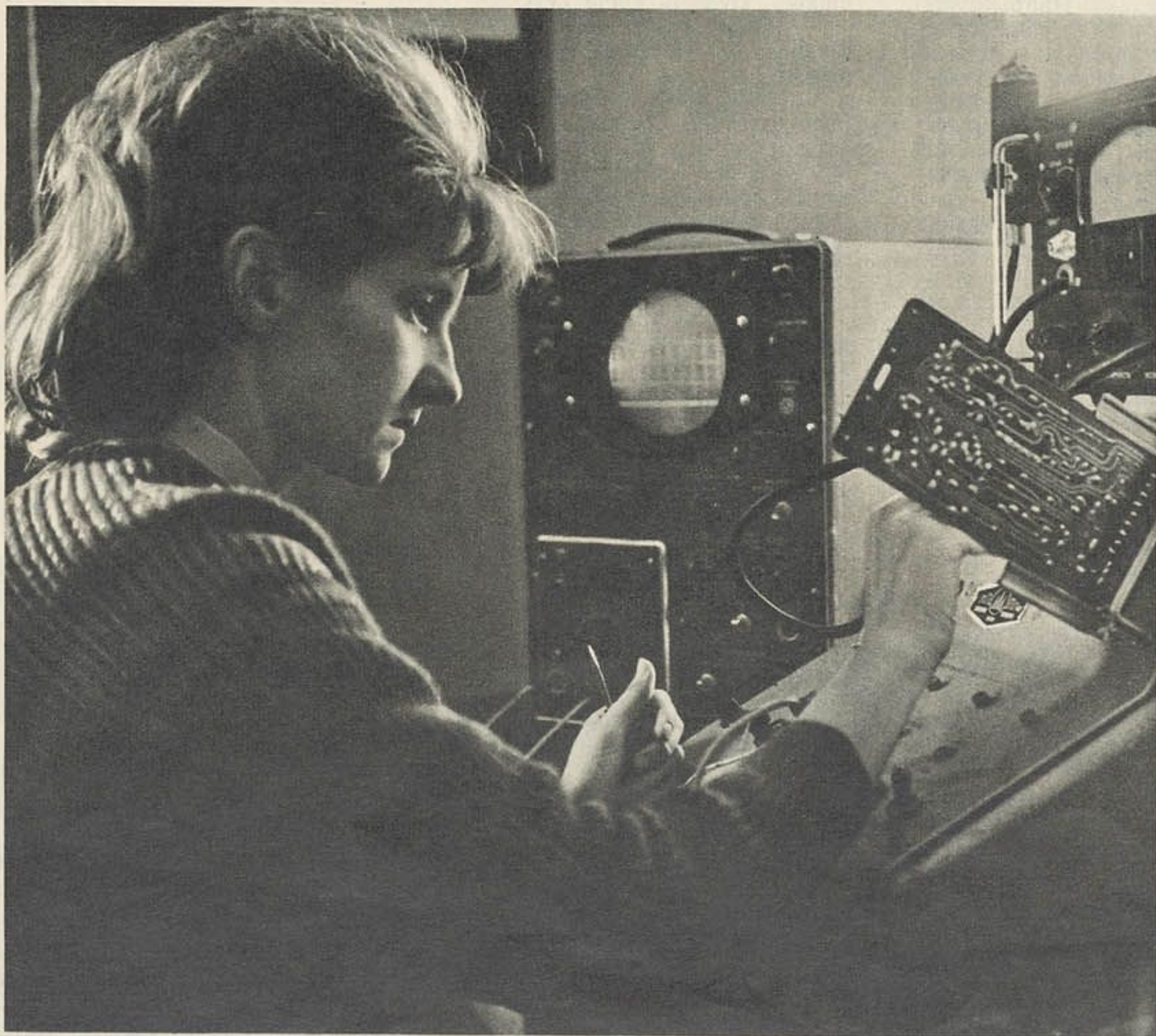

А перш чым пачне «думаць» машына, думае чалавек...

На кавалачку зямлі, што называлася Камароўка... На зямлі, дзе яшчэ на памяці нават самага апошняга пакалення мінчан стаялі падслепаватыя хаціны, і вясною і ўвосень людзі пакорліва (што зробіш — Камароўка ёсць Камароўка) мясілі грязь. На зямлі, дзе бацькі апошняга пакалення ў вайну гінулі і пакутавалі за калючым дротам — недзе тут паблізу немцы абнеслі агародай лагер ваеннапалонных. А пакаленне яшчэ крыху старэйшае — усяго толькі бацькі нашых бацькоў — памятае і сапраўднае балота, і сапраўдных камароў. На зямлі гэтай вырас завод, якім можа ганарыцца наш век. XX век. Век электронікі і пакарэння космасу, багаты на цуды і разборлівы да цудаў век.

Завод электрона-вылічальных машын.

...Думае рэгуліроўшчыца радыё-апаратуры Вера Краўчынская.

ДАЛУЧЭННЕ ДА ЦУДА

Маленькі арыфмометр на сталё рахункавода таксама вылічальная машына. Ён можа скласці лічбы, памножыць, зрабіць яшчэ якую-небудзь не надта складаную арыфметычную аперацыю. Але ён не асмеліўся б назвацца нават самым далёкім сваяком гэтай машыны, гэтага выдатнага тварэння чалавечага генія, хаця функцыя, на першы погляд, у іх адна: лічыць. Але лічыць і думаць. Вось у чым розніца. Памятаць і рабіць вывады. Быць нечым сярэднім паміж машынай і жывым арганізмам, капіраваць прынцып работы чалавечага мозгу. Вось у чым цуд! І прывычаіцца да яго могуць толькі людзі, якія самі яго ствараюць, для якіх кожны маленькі правадок — адзін з вузлоў будучай машыны. І толькі. Ну а для нас з вамі машына, якая ўмее думаць, гэта ўсё ж фантастыка, якая стала явай, гэта адна з самых смелых мар, якія ажыццявіў чалавек. Ажыццявіў тут, на зямлі, якая і цяпер яшчэ часам, па старой памяці, называецца Камароўкай. І ў гэтым — яшчэ адзін цуд. Можна, самы вялікі.

...На блакотным лістку інжынер завода Мікалай Анатольевіч Мальцаў малюе мініяцюрную схему, тлумачыць прынцып будовы машыны.

— Вось тут сядзіць апэратар. Ён падае загад ці просьбу машыне: зрабі тое, зрабі гэта... Парай, напрыклад, як лепш арганізаваць транспартны маршрут па дастаўцы малака з ферм. Дзе зручней пабудаваць мост?.. Вось аналіз хворага чалавека — пастаў дыягназі.. Інфармацыя-каманда трапляе вась сюды. Тут яна апрацоўваецца. Тут памяць, мозг машыны. А тут вась выхад інфармацыі-вываду. Гатовага выніку. Бачыце, усё проста...

Пэўна ж, усё геніяльнае бывае проста. Яблык, што зваліўся на галаву Ньютону, даў чалавецтву закон сусветнага прыцягнення і стаў ужо хрэстаматычным прыкладам простага вытоку найвялікшай ідэі. І гэты маладзёны чалавек з абліччам вучонага глыбока перакананы, што ў самой ідэі, у самым першапрынцыпу дзеяння машыны няма ні асаблівай складанасці, ні фантастыкі, ні — барані божа! — містыкі, якую яшчэ зусім нядаўна спалучалі асобныя недалёнабачныя філосафы са словам «кібернетыка».

— Памяць машыны. Мозг. Вы бачылі ў цэху матрыцу памяці? Кубы памяці? Дык вась, у кожнай маленькай ячэйцы гэтай матрыцы, падобнай на пчаліныя соты, ёсць маленькі ферытавы магнітны сардэчнік. Ён можа сам у залежнасці ад каманды намагнічвацца і размагнічвацца. А ў залежнасці ад яго стану на кожны дадзены момант мяняецца ўмоўны шыфр інфармацыі. Вось і ўсё.

Самую складаную машыну прыдумаў чалавек. Потым стварыў яе. І ўдасканальвае, удасканальвае, даводзіць да ступені сапраўды фантастычнай апэратыўнасці і рознабаковасці яе службы. Машына-інжынер. Машына-штурман. Машына-дыяг-

Думаюць мантажнікі
Леанід Лапач і Эдуард
Біруля.

ніх часцінак і ячэек, вузлоў, як тут называюць, нараджаюцца схемы і ідзе складаны яе мантаж, — там патрэбны і веды, і выдатная памяць, і тэхнічная кемлівасць, і такая ювелірная дакладнасць, якой яшчэ не ведала дасюль ніводная іншая прафесія. І нашы дарагія мінчанкі за дзесяць гадоў існавання завода набылі гэтыя якасці. То да адной, то да другой работніцы падводзілі нас і гаварылі:

— Пазнаёмцеся: мантажніца Вера Коктыш. Дэпутат Вярхоўнага Савета БССР. Выдатны майстар... Пазнаёмцеся: Аляксандра Макарэвіч — мантажніца, таксама выдатна працуе. Тамара Бадзянкова — майстар участка кубаў памяці. Рэгулююшыца радыёапаратуры Вера Краўчынская, мантажніца Алена Данько...

Маладыя і сталыя, з прыгожымі прычоскамі і, здаецца, як адна, з прыгожымі тварамі, сучасныя-гараджанкі, якім выпала на долю далучыцца да стварэння выдатнай тэхнікі, далучыцца да чуда. І ідзе гэты чуд з нашай рэспублікі — па ўсім свеце...

У парткабінеце завода ёсць яшчэ адна схема, на гэты раз простая, нават малое дзіця разбіраецца. Стрэлкамі паказана, куды, у якія краіны (не лічачы, канешне, Савецкага Саюза) ідуць электронна-вылічальныя машыны з Мінска. Індыя, адзінаццаць краін Еўропы і Афрыкі ведаюць нашы Мінск-2, Мінск-22, неўзабаве будуць ведаць і новы ўдасканалены вылічальны цэнтр, толькі нядаўна створаны на заводзе — Мінск-32. Адзінаццаць краін, у тым ліку Англія і Галандыя, што спрадвечу ў параўнанні з Беларуссю лічыліся недасягальнымі вышэйшай тэхнічнай цывілізацыі, — схілілі свае галовы і раскрылі, дарэчы, свае кішэнкі на сусветным рынку перад апошнім словам электроннай тэхнікі, якое здолела сказаць Беларусь. Наша з вамі Беларусь. Наша паўвекавая рэспубліка.

...Некалі Леў Талстой, вялікі пісьменнік і філосаф, духоўны настаўнік значнай часткі інтэлігенцыі свайго часу, выказаў прыкладна такую думку: народу не вельмі што патрэбна навука, ён можа абысціся, у самым прымітыўным разуменні жыццёвых асноў, і без вучоных.

Навошта людзям электронная тэхніка?

Наўрад ці ў нашы дні знойдзецца чалавек, які задаў бы, не падумаўшы як след, такое пытанне. Ну, а калі задасць...

Адзін сучасны вучоны «напалохаў» свет: на яго думку, маштабы будаўніцтва і размах гаспадаркі ў канцы стагоддзя стануць такімі, што ўсё дарослае насельніцтва трэба будзе пасадыць за лічальнікі, каб мець дакладную статыстыку. І давалася б! Не хмурце бровы, настаўнікі, пісьменнікі, савадовы, артысты — давалася б, каб не было на свеце электронна-вылічальных машын.

Мудры быў чалавек Леў Мікалаевіч Талстой. Мудры і добры і вельмі любіў людзей. Шкада толькі, што не дажыў да нашых дзён...

А. УЛАДЗІМІРАВА

«ЛІЧЫЦЕ НАС СЫНАМІ...»

У Маскву Аляксандра Рыгораўна збіралася ненадоўга — усяго на некалькі дзён. Познім вечарам, адыходзячы з бальніцы, яшчэ і яшчэ раз праглядала гісторыі хвароб, удакладняла назначэнні, настаўляла маладога ардынатар, якому давярала на час свае палаты.

— Усё будзе ў парадку, не пакрыўдзім вашых пацыентаў, — у адзін голас супакойвалі Аляксандру Рыгораўну ўрачы і сёстры, жадаючы ёй шчаслівай дарогі.

Хатнія зборы былі нядоўгія. Пакладзена ў сумку некалькі універсітэцкіх фатаграфій і вось гэтае пажаўцелае ад часу пасведчанне, якое гаворыць: «Прад'яўніца гэтага ёсць сапраўды старшы ўрач 60 батальёна войск чыгуначнай аховы Заводчыкава Аляксандра Рыгораўна. Ёй прадастаўляецца права бясплатнага праезду ва ўсіх паяздах, а ў выключных выпадках — на паравозах; перагавораў па прамому проваду, падачы бясплатных тэлеграм». Яшчэ і яшчэ раз прабегла вачыма гэтае першае ў сваім жыцці службовае пасведчанне, і чаргой паплылі думкі, роздумы, успаміны...

...У памятную і трывожную для маладой Савецкай рэспублікі зіму 1919 года студэнты-медыкі апошняга курса Маскоўскага ўніверсітэта аднадушна вырашылі, скончыўшы курс, адправіцца на фронт грамадзянскай вайны. «Усе як адзін, незалежна ад полу, узросту і стану здароўя», — гаварыла рашэнне. Так яно і было: увесь выпуск маладых савецкіх урачоў, які называўся 19-м «Б», адразу ж пасля экзаменаў уліўся ў часці дзеючай Чырвонай Арміі.

Перад ад'ездам на фронт на сціплай студэнцкай вячэры пачынаючыя медыкі далі адзін аднаму слова: кожныя пяць гадоў, дзе б яны ні былі, абавязкова сустракацца ў Маскве.

Верная абяцанню Аляксандра Рыгораўна і збіралася на чарговую сустрэчу з сябрамі.

Па-рознаму склалася жыццё гэтых у многім вельмі розных людзей. Адны сталі віднымі прафесарамі, буйнымі дзеячамі нашай медыцыны, другія — у іх ліку і Заводчыкава — практычнымі ўрачамі. Але галоўная мэта іх жыцця была і застаецца адной — служэнне Радзіме, працоўнаму народу, з якім зрадніўся іх лёс.

Пра гэта гавораць не толь-

кі ўрадавыя ўзнагароды і ганаровыя званні, але і «дакументы» чалавечых сэрцаў — пісьмы. Удастоеная ордэна Леніна, заслужаны ўрач рэспублікі Заводчыкава Аляксандра Рыгораўна як самую дарагую рэліквію захоўвае стосік пісьмаў часоў Вялікай Айчыннай вайны, адрасаваных ёй, начмеду ваеннага шпіталю № 436. Іх шмат, але ніводнае не пакідае раўнадушным, кожнае і цяпер душэўна кранае і хвалюе.

Вось пісьмо аднаго з тых, каго яна выхадзіла, вярнула да жыцця — лейтэнанта Фёдора Шаўчэнкі, равесніка яе адзінага сына Богдана, які загінуў пад Ленінградам у лютым 1942 года. Фёдар і знешне нечым нагадвае ёй Богдана... У пісьме ёсць такія радкі: «Сёння я зноў цвёрдым, упэўненым крокам іду па роднай зямлі, іду з радаснай усмешкай на вуснах. Часта ўспамінаю Вас, ганаруся Вамі». А ў канцы прыпіска: «Дарагая Аляксандра Рыгораўна, прашу Вас, сачыце за сабой, беражыце сябе. Я ведаю, рана ў сэрцы маці, у якой вайна адабрала адзінага сына, не зарубцецца, будзе краватачыць і праз 20 і праз 30 год. Але ведайце: мы, франтавікі, раны якіх вы залячылі, лічым Вас сваёй роднай маці. Лічыце ж і нас сваімі сынамі».

Старшы ўрач батальёна... Начмед ваеннага шпіталю маёр Заводчыкава. Дык, значыць, Аляксандра Рыгораўна ваенны ўрач? Пачуўшы такое, тысячы аршанцаў, для якіх з імем Заводчыкавай неяк само сабой звязваецца ўяўленне пра вельмі «штацкага» чалавека, будуць, напэўна, не згодны. І не без падстаў. Па крайняй меры, для двух пакаленняў аршанцаў Аляксандра Рыгораўна першы ў горадзе і старэйшы ў рэспубліцы педыятр, арганізатар першай у Оршы і адной з першых у рэспубліцы дзіцячых кансультацый. Аляксандра Рыгораўна і сёння беражліва захоўвае віншавальны адрас, які ўрачышта ўручыла ёй група маці ў 1934 годзе, калі адзначалася 10-годдзе дзіцячай кансультацыі. Вось і цяпер, на восьмым дзесятку год, яна, старэйшына і нязменны кансультант аршанскіх педыятраў, па-ранейшаму аддае цяпло вялікага і шчодрога свайго сэрца сваім маленькім і неспакойным пацыентам. Іншага жыцця яна не прызнае.

Е. ПАЙКІН

Мал. Ю. Пучынскага

МОРА і ОПЕРА

П'ер Гамара (нарадзіўся ў 1919 годзе) — вядомы французскі пісьменнік-камуніст, У Савецкім Саюзе ў перакладзе на рускую і іншыя мовы народаў СССР выйшлі яго раманы «Дзеці галечы», зборнік навіел «Рукі людзей» і іншыя.

П'ер ГАМАРА

Апавяданне

Старэнькая жанчына выйшла з вуліцы Сен-Андрэ-дэз-Ар на плошчу Сен-Мішэль. У Парыжы быў ясны, бязвоблачны летні дзень, не спякотны, бо напружаны прайшлі дажджы, а цёплы, іскрысты і мяккі, як атлас.

У блакітнай бездані неба, што віднелася паміж дахамі, не было ніводнай расколінкі, ніводнага воблачка. Адно празрыстае хараство.

Жанчына няспешнай хадой ішла ў празрыстым, ласкавым паветры. Сёння яна адчувала і ў сабе нейкую лёгкасць і яснасць, нібы была зроблена са шкла, а сэрца — з крышталю. Гэтага нельга было ўгадаць пад чорнай кофтай і старой палатнянай спадніцай, аднак то была праўда: празрыстае цела, а сэрца з крышталю...

Жанчына ўсміхалася крамам, кветкам, што раслі ў гаршчочках на тэрасах кафэ, дрэвам, што акаймоўвалі Сёну зялёнымі карункамі кронаў. І, пазіраючы ўніз на раку, але не бачачы сваіх зношаных чаравікаў, яна шаптала: «Якое хараство! Якая прыгажосць!»

Старая спынілася ля грыфаў фантана Сен-Мішэль і, абাপёршыся на выступ адшліфаванага каменя, заплюшчыла вочы — не для таго, каб даць ім хвілінку адпачыць, а каб лепш ўслухацца ў гоман вады, што лілася з фантана. Вада ціха спявала, булькала, клекатала. Падобна ручаю ці рацэ, што імкліва бяжыць да мора. Альбо самому мору, што шуміць сваімі вадзянымі каралямі ля падножжа прыбярэжных скал або ля ўваходу ў грот. Сапраўды, мора іншы

раз падае такія галасы. Глыбокія, чыстыя, крыху таямнічыя. Мора ж бачыць столькі краін, столькі розных берагоў, пясчаных і скалістых!

Жанчына расплюшчыла вочы. Перад ёю распусціліся вясёлкавыя вееры фантана Сен-Мішэль. Таксама прыгожа! Вядома, не так прыгожа, як сапраўднае мора з яго хвалямі, нізкімі і высокімі, але, што ні гавары, цудоўна.

Вецер раздзімуваў трапяткія ветразі фантана і кідаў кропелькі вады на маршчыністы твар. Адчуўшы прахалоду, жанчына зноў апусціла павекі. Яе ўжо не было ў Парыжы, у шостым раёне. Яна апынулася на берагах Ла-Манша ці Атлантычнага акіяна, і подых мора лашчыў яе запалыя шчокі саланаватай вільгаццю. Яна адчула нават пах солі, ракавін, крэветак...

Жанчына ўздыхнула. Не ад тургі. Падумала: дзень пачаўся добра, удалы дзень, ён прынясе шчасце...

Яна працягвала сваю спакойную прагулку вакол плошчы і апынулася каля газетнага кіёска. На адзін міг ёю авалодала спакуса адразу ж купіць газету. Але навошта спяшацца, лепш расцягнуць асалоду. Яшчэ пасее даведацца, і нешта ёй падказвала, што надзеі яе спраўдзяцца. Што-небудзь ды значыць гэтае сонца, пясчотнае паветра, прыемны спакой раніцы.

Цяпер час водпускаў, цудоўны час. Турысцкія аўтобусы перасякалі плошчу ў напрамку Сабора Парыжскай багародзіцы, белыя вежы якога блішчэлі над Сёнай. У любы момант сустрэнеш тут групы іншаземцаў. Яны смяюцца, нешта лапоццуюць, абвешаныя фотаапаратамі, разгортваюць планы Парыжа і метро — англічане, амерыканцы, галандцы, шведы і шатландцы ў сваіх спаднічках. Гэта для яе не дзіва. Прывыкла. У гэтым сен-мішэльскім квартале можна ўбачыць разнастайных людзей — багаццяў, жабракоў, дзівакоў, дзяўчат з доўгімі валасамі і ў штоніках, жанчын з шырокім дэкальтэ, студэнтаў у пашарпаным адзенні, раскошныя машыны і старыя драндулеты.

Які прыемны дзень! Зрэшты, і яна дасць сабе некалькі імгненняў адпачынку, як і ўсе гэтыя людзі, што вунь сноўдаюць узад і ўперад, прагна паглынаючы Парыж вачыма. Хутка яна купіць газету, каб даведацца... праверыць...

А калі праверыць, дык пойдзе па свае грошы. А што ж тут такога? Касір аж вочы вылупіць, калі ўбачыць, як яна падыходзіць да акенца — кволая, маленькая старая. Ён вельмі здзівіцца. А чаго тут здзівіцца? Кожнаму можа выпасці шчасце. Магчыма, давядзецца паказаць пасведчанне асобы. На ўсякі выпадак яна возьме яго з сабой. Аднак у гэтым квартале яе ўсе добра ведаюць. Анрыета Мадэлон, шасцідзесяці васьмі год, хатняя гаспадыня і хатняя работніца, удава Луі Мадэлона. Так, яна — Мадэлон, як тая Мадэлон з песні, што частуе віном. Але Мадэлон — гэта яе прозвішча, а не імя.

Калі ў яе будуць грошы, яна кіне хадзіць па хатах. Гэта галоўнае. Справа ж не ў грошах, а ва ўменні імі карыстацца. Колькі часу яна чакала гэтага моманту! Праўду кажучы, з самага дзяцінства. Калі ў яе будуць грошы, яна ўсё ўбачыць сваімі вачыма, і тады ўжо можна, ні аб чым не шкадуючы, пакінуць гэты свет. Калі ўбачыць. Сваімі вачыма.

Так, яна хатняя работніца. Ходзіць да людзей мыць бялізну, націраць паркет. Раней гэта давалася ёй лёгка. Была ма-

ладая, дужая, смелая. Радавалася, што мае такую работу, і працы хапала. Аднак цяпер людзі ўжо з сумненнем пазіраюць на яе, калі яна пераступае парог іхніх кватэр: маленькая, шчупленькая, з вострым тварыкам, сівымі валасамі, скрыўленымі маршчыністымі рукамі. Як, гэтая бедная бабулька будзе з анучаю ў руцэ агінацца над паркетам і пліткамі падлогі? Ці ўзлазіць па лесвіцы, каб мыць шыбы? Ці ж не лепш ёй заняцца шыццём альбо цыраваннем? Але ж і вочы яе ўжо, здаецца, пачынаюць слабець...

Яна жыла на паддашку, над пятым паверхам. У пачарнелым старым абшарпаным доме на вуліцы Сен-Андрэ-дэз-Ар. Жыхары дома стараліся чым-небудзь дапамагчы старой і наймалі яе на розныя дробныя работы, але ўсё было дорага, нават кватэрная плата за паддашак, і таму матухна Мадэлон націрала паркет і мыла бялізну ў розных кватэрах свайго квартала.

І вось зараз яна шпацыруе па набярэжнай. Сена нібы плыла паміж столікаў букіністаў, а на яе паверхні пагойдваліся срэбныя блікі. Мора, яно, мабыць, амаль такое ж. Вядома, крыху шырэйшае.

Анрыета Мадэлон ніколі не бачыла мора. Але ўсё жыццё намагалася яго сабе ўявіць. Распытвала суседзяў, знаёмых. Аднак і да гэтага дня шмат чаго ёй няясна. «Ну скажы мне, якой яно велічыні? І, значыць, ніколі не канчаецца? Як жа ж гэта так? На ім ёсць хвалі, вялікія і маленькія, і канцы іх загінаюцца... Ніяк не магу сабе ўявіць. Такія рэчы самой трэба ўбачыць. Мора, скажы мне, яно...»

Мора неяк дзіўна гайдалася ў яе найўняй галаве, дзе тоўпіліся абрыўкі карцін, малюнкаў, фотаздымкаў, якія яна бачыла ў газетах ці ў кнігах. Яна адчувала розныя пахі, чароўныя і невыразныя. Праходзячы паўз рыбныя рады рынку Бюсі, яна стала як укапаная, ёй прымроілася мора. Яе тоненькі нос затрапятаў над абрэзкамі траскі, над крабамі, соямі, ракавінамі. Мора! Караблі, рыбакі, бліскучая жывая рыба... Тыя істоты, што вунь ляжаць паміж кавалкаў лёду, з'явіліся сюды з мора. Захавалі нават свой водар, крыху едкі, але ўсё ж ад яго лягчэй дыхаць. Яны нарадзіліся ў сіне-чорных глыбінях, якія рассякаліся кілямі караблёў...

Аднойчы, вяртаючыся дадому, яна бачыла, як паміж Новым Мостам і мостам Сен-Мішэль кудысьці плыў белы парус.

Тое маленькае белае крыльце, што лунала паміж камянёў парыжскай набярэжнай, раптоўна выклікала ў яе ўяўленні неабсяжную прастору акіяна, і старая жанчына ўбачыла, як паруснікі і цеплаходы рассякаюць марскія хвалі. Калі бачыла, як на парапеце хуценька перабірае ножкамі чайка ці імкліва ляціць з боку моста, старая гаварыла сабе: «Птушка гэта марская, прыляцела з мора...»

Калі яшчэ жыў быў яе муж, яны з ім не раз марылі сесці на поезд, калі-небудзь у суботу, і з'ездзіць у Трэпор альбо ў Д'еп. Здавалася, усё вельмі проста, але на самай справе здзейсніць задуму было нялёгка. Вельмі ўжо дарагія былі білеты. Усе тыя гады яны гаварылі сабе: наступным летам, так, наступным летам усё наладзіцца, ашчадзім трохі грошай і возьмем дні два адпачынку...

Зноў наставала лета, і па той ці іншай прычыне падарожжа адкладалася. Мора заставалася толькі ля жыварыбных садоў, на малюнках кніг і газет, у старых фотаальбомах, якія можна было перагортаць на набярэжнай.

А потым бацька Мадэлон захварэў. Анрыета даваўся працаваць за дваіх. А там вайна і ўсё, што яна пацягнула за сабою. Больш ужо ніхто не збіраўся ехаць у Д'еп ці Трэпор. Ракавіны і белыя ветразі здэмула, як восенскае лісце пад шквальным ветрам.

Аднак яна ўвесь час памятала пра гэта. Тое, што не здзейснілася, яшчэ можа здзейсніцца. Магчыма, калі пачаць эканоміць, ёй удалася зірнуць на неабсяжнае мора, што лашчыцца аб зямныя берагі. У яе жыцці знойдзецца на гэта адзін-два лішнія дні.

Жанчына ішла ўздоўж набярэжнай. Столікі букіністаў прапанавалі прахажым стосы кніг. Вецер весела матляў гравюры і эстампы. Дзяўчаты смяліся, перагортваючы нейкі раман. Матухна Мадэлон спакойным крокам акунулася ў натоўп. Столікі стаялі адзін за адным, на іх ляжалі старыя ціснёныя золатам фаліянты і кнігі з выцвілымі арабескамі на вокладках.

А далей пачыналіся столікі з нотамі, партытурамі, операмі і аперэтамі.

І зноў шпарчэй забілася сэрца Анрыеты Мадэлон. Яна зусім блізнячка падышла да сшыткаў нот, на вокладках якіх можна было прачытаць надрукаваныя ці напісаныя ад рукі імёны кампазітараў і назвы твораў. Бетховен, Расіні, Моцарт, Гуно. «Севільскі цырульнік», «Травіята» (некалі на трэцім паверсе жыў адзін кватарант, дык усё спяваў арыю з «Севільскага цырульніка»: «Фігара тут, Фігара там...»), «Фауст», «Карневільскія званы», «Дон Жуан» і з сотню іншых імёнаў і назваў змяшаліся разам, і раптоўна ёй здалося, што яна бачыць вялізны купал. Ён ярка ззяў ад люстраў і пазалоты. Пад ім велічэнна гучала музыка.

То была другая яе мара, другое жаданне яе жыцця: як-небудзь вечарам схадзіць у Опэру...

Калі жыў яшчэ муж, яны з ім часта пра гэта гаварылі. Што ні кажы, але наведваць Опэру значна менш складана, чым ажыццявіць паездку ў Трэпор. Трэба толькі ўзяць білеты, — лепш за ўсё загадзя, — і перайсці на той бок Сены. Падыходзяць да Луўра, праходзяць паўз яго і ідуць да Пале-Раяля, а там паварочваюць на вуліцу Опэры. І адразу вачам адкрываецца Опэра. Яны часта аб ёй гаварылі. Чаму не схадзіць разок? Урэшце, нават смешна — жыць у Парыжы і ніводнага разу не ступіць нагою ў Опэру. Здавальства толькі тым, што бачыш яе знадворку. Вядома, звонку яна таксама прыгожая, але ці можна параўнаць з тым, што там, усярэдзіне? Трэба на ўсё гэта паглядзець — на аксаміт ложкаў і мяккіх крэслаў, на заслону, што сама ўзімаецца да столі, на аркестр, пражэктары, на танцы...

Гады праходзілі, адна пара года бегла за другой, а ні стары Мадэлон, ні жонка яго ніводнага вечара не прабавілі ў Опэры.

Раніца мінала, пяшчотная, ясная. Анрыета Мадэлон канчала сваю прагулку. Няспешнымі крокамі ішла назад уздоўж столікаў букіністаў. А перад ёю высокая ў сіне-неба ўразаўся шпіль Сабора. Як усё тут прыгожа! Сапраўды, у гэткі дзень на сэрцы робіцца лёгка і можа пашанцаваць. А чаму не?

Кавалак паперы, які жанчына камячыла ў руцэ, прывядзе да здзяйснення абедзвюх яе мар. Няма ніякага сумнення. Штосьці ёй гэта гаварыла. Парыжскае паветра і раніца, такая прыгожая, радас-

ная. Засталося толькі перайсці вуліцу, падысці да кіёска і купіць газету.

На вуліцы газету яна не будзе разгортаць. Пацерпіць, пакуль прыйдзе дадому.

Жанчына зноў апынулася на цеснай, сырой вуліцы Сен-Андрэ-дэз-Ар. Дробненька затупала міма крамак, дабралася да пад'езда свайго дома і, на хаду прывітаўшыся з кансьержкай, пачала ўзбірацца па лесвіцы. Яна паднімалася паволі, чапляючыся рукой за поручні. Бадай, сёння крышку перахадзіла. Лесвіца патанала ў змрок. За зачыненымі дзвярыма чуліся прыглушаныя галасы, звон пасуды, раптоўныя выбухі радыё.

Музыка! Перш чым памерці, яна паслухае музыку ў Опэры, зірне на мора. Ёй прымроіліся абрывістыя берагі. Ля падножжа залацістых скал гойдаліся сінія хвалі. Прыбярэжныя гроты раптам ператварыліся ў тэатральныя залы, шэпт вады — у музыку скрыпак, ціхія гукі трубы, за якімі вось-вось загрымляць фанфары. Яркі ўспыхнула святло рампы. Дырыжор працягнуў руку, пастукаў палачкай па краі пюпітра. Заслона затрапяталася ўсімі сваімі складкамі і пачала паднімацца.

Жанчына штурхнула дзверы. Вось яе мансарда. Тут яна жыве. Вузенькі столік, два плеценныя крэслы, жалезны ложка, маленечкі буфетік. Праз маленькае аkenца прабівалася сонца. На сталі ляжалі кавалак хлеба, тры бульбіны, памідор, стаяла шклянка малака.

Старая раскрыла газету і пачала перагортаць старонкі. Потым стала поркацца ў кішэні фартуха. Дзе ж гэты латарэйны білет, які яна сціскала ўсю раніцу ў далоні? Няўжо згубіла? Не, вось ён!

Бяспрэчна, ён выйграў. Сёння ёй гэта ўсё прадракала. Парыж усміхаўся. Павебра было яснае-яснае. Хай выйгрыш будзе невялікі. На вялікі яна ніколі не разлічвала. Хопіць і маленькага — ну, парачку тысяч франкаў. Каб было на што купіць білет да Трэпора і назад. А там яна чым-небудзь падсілкуецца на пляжы і зноў сядзе на поезд. А тады ўжо — білет у Опэру. Вядома, не ў партэры. Што-небудзь дзешавейшае, намерсе. Мора і Опэра... Дзве яе вялікія мары. Калі сустрэне мужа на тым свеце, будзе што яму раскажаць...

Што ж гэта? Нічога? Нічога... Указальны палец старой перабягаў з радка на радок, і яна зноў пачала праглядаць калонкі лічбаў. Выйгрышу няма. Прапала падарожжа на ўзбярэжжа мора. Прапаў вечар у Опэры.

Яна прайграла, ясна. Сонца яе ашукала. Усё ранішняе ззянне ашукала яе, спярша пасяліўшы надзею. Латарэйны білет цяпер — проста кавалак паперы.

Жанчына падняла галаву. Пачала ўсхваляцца ў гарадскі шум. Можна, гэтак шуміць мора? Калі да яго набліжаешся, павінна быць чуцно далёкае ляпанне парусаў, плясканне хваль па корпусе карабля... Гарадскія гукі нечым нагадваюць і Опэру, калі раптоўна сціхае музыка і ў зале пачынаюць нарастаць апладысменты.

Старая жанчына апусціла галаву на свае змораныя працай рукі. Уся стома жыцця раптам навалілася на яе. Маленькае цела асела на стол, збіты з неафарбаваных дошак. Мора і Опэра... Мора... Опэра... Яна іх ніколі не ўбачыць?

Пераклаў з французскай мовы
С. ДОРСКИ

Пад небам Францыі

Урач Людміла Міхайлаўна Кашычкіна ў часы Вялікай Айчыннай вайны прайшла нялёгкае шлях падпольшчыцы, зведала ўсе жахі турмы і канцлагаў у Беларусі і Францыі.

Людміла Кашычкіна і Мары Шарль, у якой была явочная кватэра. Фота 1944 г.

Аляксандра УС

Нарыс

Бразнулі дзверцы, завурчэў матор, і хутка знікла з вачэй апошняя машына. У людзей, што асталіся за калючым дра-там, разрываліся сэрцы ад п'якучага бо-лю за тых, хто цяпер, у гэтыя хвіліны, за-дыхаўся ў душагубках. А колькі ім са-мім адпушчана дзён або гадзін жыцця? Яны не ведалі... А белы снег іскрыўся і зіхацеў пад лютаўскім сонцам, і аба-рваныя, амаль разутыя вязні карчанелі на морозе.

Праз некалькі гадзін, у той жа дзень, 13 лютага 1944 года, з канцлага па вуліцы Широкай адпраўлялі чарговую вялікую партыю зняволеных на нямец-кую катаргу.

Не паведамляла пра гэта радыё, не пісалі газеты, але насцярожанае на-сельніцтва акупіраванага Мінска хутка даведалася: вядуць! Іх гналі па вуліцах горада за бетонны мост, на таварную станцыю, а побач з калонай беглі лю-дзі, пільна ўглядаючыся ў твары ня-вольнікаў. Каго гоняць? Ці няма там блізкіх і родных, даўно аплакanych?

Там, на станцыі, пры пагрузцы, у вялі-кай сумятні, да яе падбегла нейкая дзяўчына і шапнула: «Сядай бліжэй да дзвярэй, за Негарэлым будзе пабег». А яшчэ дзяўчына паімкнулася перадаць Людміле невялічкі клуначак, і раптам гэта заўважыў нямецкі вартавы. Высока ўгору ўскінулася плётка, свіснула па ру-цэ, на грудзі дзяўчыны кінулася здара-венная аўчарка. Што было далей? Люд-міла ў цемры не разгледзела. Вагоны, паўнотка набітыя людзьмі, наглуха зам-кнулі і павезлі на захад.

Бывай, Радзіма!

Стукаюць па стыках вагонных колы. Стукаюць нібы ў самае сэрца. Людміла пільна ўслухоўваецца, чакае Негарэла-га. І толькі потым яна даведаецца, што патрыёты на супынку ў Негарэлым і сапраўды адчынілі некалькі вагонаў. Частка нявольнікаў уцякла, уцяклі тыя, хто не разгубіўся, выскачыў. А тых, хто астаўся, фашысты перастралялі. Вагон, дзе была Людміла, перад адпраўкай пераставілі ў самы канец, і яго не па-спелі адчыніць.

Іх вязуць усё далей і далей ад род-ных мясцін, вязуць у невядомасць. Ці даведзецца калі-небудзь вярнуцца на-зад? Усё, усё асталося там, асталося са-мае дарагое—Радзіма, сям'я, малень-кая пяцігадовая Наташка. Яна будзе клі-каць маму, а Даша, мілая, добрая Да-ша, будзе ўгаворваць дзяўчынку: «Ма-ма хутка прыйдзе і прынясе табе пры-гожую ляльку і многа, многа ласункаў».

У вагоне холадна, мерзнуць ногі, ба-ляць пазногці. На ўсё жыццё ўрэзаўся ў памяць шалёны крык следчага там, на допыце: «Рукі на стол!» І глыбока пад пазногці ўпіліся вострыя, здаецца, па-тэфонныя іголки. Ці хутка гестапавец адставіў убок механізаваную «прыладу» катаванняў, праз колькі часу? Ёй запом-ніўся толькі востры боль, які працяў сэрца і мозг.

І цяпер, праз шмат гадоў, у Людмі-лы Міхайлаўны адлівае кроў ад твару, калі яна ўспамінае пра гэта.

Баляць ногі, рукі, пашкоджаны пазва-ночнік. І страшэнна хочацца піць. У пер-шы дзень падарожжа ім выдалі па ржаваму селядцу і кавалку хлеба, і яны

з прагнасцю праглынулі гэты «даліка-тэс». А вады не далі. Страшэнна паку-туюць бездапаможныя людзі. І ўсё ж, пакуль яны жывыя, пакуль б'юцца іх сэрцы—яны будуць змагацца.

Раптам недзе ў кутку вагона маладая дзяўчына заспявала «Кацюшу». Да яе чыстага і звонкага голасу адзін за дру-гім далучыліся іншыя галасы, і, пад'яз-джаючы да нейкай невядомай станцыі, спяваў увесь вагон.

Прыпынак. Адчыніліся дзверы. Варта-выя загадалі маўчаць, сцебанулі плёт-камі па тых, хто сядзеў бліжэй да дзвя-рэй, і эшалон рушыў далей. А змуча-ныя, галодныя, але няскораныя людзі спявалі. Усе, якія толькі маглі ўспом-ніць, рэвалюцыйныя песні. Асабліва го-ласна спявалі на супынках...

На чужыне

Дзён праз дзесяць эшалон апынуўся ў Бельгіі. На кожнай станцыі збіраліся людзі. Дарослыя і дзеці махалі няволь-нікам рукамі, кідалі ім хлеб, кавалкі каўбасы.

Гэта была падтрымка, гэта была салі-дарнасць!

На мяжы Францыі з Бельгіяй цягнік спыніўся. Нявольнікаў выгрузілі і павялі пеша. Людміла Міхайлаўна знясілела і не магла ісці. Смаленскія партызанкі Вера і сёстры Ксеня і Люба Сакаловы, падхапілі яе пад рукі, падбадзёрвалі, як маглі. Бо тых, хто аслабеў, немцы пры-стрэльвалі на месцы.

— А ў мяне ў той час, — успамінае

Людміла Міхайлаўна, — было адзінае жаданне—глыток вады!

Іх прывялі на нейкі двор за высокім частаколам. Насустрэч ішла жанчына з вядром выліваць памыі. І Людміла Міхайлаўна Кашычкіна, урач, кінулася да атарапелай жанчыны, абхапіла вядро абяруч і... напілася памыі. Ледзь выжыла: пачалася рвота, невыносны боль.

У бараку, дзе іх размясцілі, на нарах ляжала саломы. Якая раскоша! Праўда, акрамя саломы, там нічога не было. Ні падушак, ні коўдраў, але хто тады пра гэта марыў? Была саломы, і можна было выцягнуцца ва ўвесь рост...

А потым іх прывезлі ў горад Сан-Поль на поўначы Францыі і пагналі ў канцлагер для рускіх—Кроазет. І пачалося звычайнае лагернае жыццё. Кармілі хлебам з апілкамі, нейкай бурдой замест супу. Выводзілі працаваць на бераг Ла-Манша, дзе ад частых бамбёжак былі разбураны бетаніраваныя ўмацаванні. Выхор ваіны пакалечыў і гэты некалі спакойны куток зямлі. Бомбы не абмінулі ні ўтульных домікаў, ні школ, ні цэркваў. Скручаныя ў велізарныя вузлы, тырчэлі рэйкі. А навокал калючы дрот. Шмат яго з'явілася і на французскай зямлі ў час ваіны.

Пабег

...Ксеня Сакалова трохі ведала французскую мову. О, як гэта было дарэчы! Аднойчы ў час работы да жанчын непрыкметна падышоў нейкі француз і сказаў, што дапаможа ўцячы і схавае чатырох чалавек. Паведаміў ім пароль і адрас і тут жа дамовіўся, дзе і ў якім месцы ён перарэжа калючы дрот. А яшчэ папярэдзіў, што ноччу, у час бамбёжкі, якой вельмі баяцца немцы (яны вопрамеццю бягуць у сховішчы), можна паўзком незаўважанымі ўцячы з лагера. Рэжым у лагеры на той час быў лягчэйшы, чым на Беларусі.

...Хвалюцца жанчыны. Няўжо воля блізка?

Назаўтра ўсе яны «захварэлі», не выйшлі на работу. Трэба ўсё абдумаць, узважыць, хоць трохі адпачыць, набрацца сілы, канчаткова вырашыць, як быць. Даверыцца прапанове незнаёмага чалавека ці не? Вырашаюць: рызыкнем!

18 сакавіка, дзень Парыжскай Камуны... Пад вечар белы густы туман зацягнуў усё ўзбярэжжа. Марудна цягнецца час. Няхай бы хутчэй тая бамбёжка!

Нарэшце паветра страсянулі першыя выбухі. Чатыры жанчыны паціху выходзяць з барака. Цемра ахоўвае іх. Дзесьці побач чуваць крокі вартавога. Вось ён спыняецца на хвіліну, засяціў ліхтарык ці запальнічку і пайшоў уздоўж агарожы. Хутчэй, хутчэй дапаўзці да агарожы! Дзе ж ён, дзе ж ён, перарэзаны дрот? Нарэшце! Акрываўленымі рукамі намацалі перарэз, рассунулі дрот і папаўзлі. Доўгія косы Людмілы Кашычкінай зачэпіліся і не пускаюць туды, дзе сяброўкі, дзе воля. Рывок з усёй сілы, і пасма валасоў астаецца на дроце.

Глыбокая яма ад бомбы хавае бяглянак. Густы, як малако, туман укрывае іх і адначасова замінае разгледзець наваколле. А сядзецца і чакаць аўтаматнай

чаргі не ўваходзіць у іх планы. Хутчэй, хутчэй адысці ад гэтага праклятага лагера! Баючыся, каб не згубіцца, жанчыны моцна трымаюцца за рукі. Падаюць у ямы ад бомб, выбіраюцца з іх па слізкай зямлі і рухаюцца, як ім здаецца, наперад, далей ад страшэнных мясцін, дзе гудзяць заведзеныя матары, гатовыя па першаму знаку трывогі рынуцца за ўцекачамі. Часам успыхваюць водсветы пражэктараў, і зноў усё патане ў змроку сакавіцкай ночы. Слых і зрок напружаны да болю.

І раптам рука дакранаецца да калючага дроту. Лагерь!

Так, лагерь побач. Лагерь—пасля некалькіх гадзін такога цяжкага шляху!

Цяжка дыхаць, падкошваюцца ногі. Сілы не хапае ісці. І ўсё ж жанчыны зноў паўзучы, аж пакуль не пасвятлеў усход, пакуль не вырысаваліся ў тумане дрэвы і нейкія вялікія будынкі.

Доўга, доўга давялося яшчэ ісці, сустракаючы на шляху шмат перашкод, трывог, небяспек.

А на зямлю Францыі прыйшла вясна. Навокал усё зелянела, распусціліся першыя кветкі. Сейбіт выйшаў на поле, стаў сеяць пшаніцу. Усё гэта бачылі чатыры жанчыны, хаваючыся ад людскога вока, а на чым ішлі, дабіраліся да ўмоўленага месца. З часам яны крыху асмялелі, пачалі прасіць паесці. Спагадлівыя сялянкі кармілі іх, тлумачылі, як прабрацца да шахцёрскага гарадка Бруа.

Сярод сваіх

Недалёка ад доўгачаканага Бруа сустрэлася на дарозе жанчына з дзіцячай каляскай. На ламанай рускай мове яна спытала: «Вы савецкія?» Хоць пра гэта можна было не пытаць, па знешняму выгляду можна было здагадацца, што яны нетутэйшыя.

— Пойдзем, пойдзем хутчэй! Тут недалёка. Вас чакаюць!

Яна трымала Людмілу за руку і гаварыла, гаварыла, блытаючы польскую, рускую і французскую мовы. Падышоўшы да невялікага доміка, штурхнула створку акна і крыкнула:

— Юзэф, глянь, вось яны, рускія! Добра, што я іх знайшла. Яшчэ трохі—і папаліся б! Ішлі на забароненую зону! Вочы жанчыны гарэлі яркім бляскам. Колькі ў іх было радасці і спагады!

— Юзэф, Мары, прымайце іх! Юзэф, мужчына год сарака, працягнуў бяглянкам руку. Усё было як у сне...

Падышоў і павітаўся шыракатвары чалавек з пышнай русай шавялюрай і назваўся Францам, затым падышлі Владэк, тонкі брунет у крагах з усмешкай дзіцяці, і Альберт, пажылы, з рукамі шахцёра, вельмі шырокімі ў кісці. І пакуль усе, радасныя, усхваляваныя сустрачай, моцна паціскалі рукі, усаджвалі, распытвалі, як дабіраліся па забароненай зоне, жонка Юзэфа Мары выклала на стол хлеб, батоны і маргарын.

— Ха-ха!—смяяўся Юзэф,—яны ж рускія, свента Марыя, усюды пройдуць! А жонка яго жаласліва наракала:

— Паглядзі, Юзэф, яны ж нічога не ядуць!

У пакой заходзілі новыя людзі і адразу ж з парога ўсміхаліся, нібы старыя знаёмыя, моцна паціскалі жанчынам рукі, імкнуліся сесці побач, завесці размову.

Было шумна, нават не пачулі, як увайшлі чатыры ўзброеныя, з аўтаматамі, немцы. Бяглянкі ледзь не абамлелі ад страху. Але гэта былі свае...

Яны былі сярод сваіх, сярод сяброў-інтэрнацыяналістаў. За плячыма засталіся дванаццаць сутак цяжкага шляху па невядомых мясцінах, на чужой зямлі, акупіраванай немцамі. Але савецкім жанчынам дапамагалі французскія сялянкі, батракі прынеслі ім хлеба, чыгуначнік падказаў, як перапаўзці пуць і абысці варту. Іх ахоўвалі глыбокія варонкі ад бомб і копы сена, выпадковыя хлявы, буданы для сена, дзе яны начавалі.

Цяпер яны ў надзейным месцы. На дварэ ля агарожы складзена сена, сярод сцірты непрыкметная адтуліна, а там, усярэдзіне, чатырохярусны ложка. Іх кармілі, здабылі ім вопратку, аформілі дакументы, звязаліся з асобным батальёнам рускіх партызан ва Францыі. Камандзір атрада Марк Слабадзінскі прыслаў на гэту явачную кватэру французскіх камуністаў свайго чалавека. І вось смалая Вера, Ксеня і Люба Сакаловы і мінскі ўрач Людміла Кашычкіна, нібы рознарабочыя нямецкага аэрадрома Мошабрытон, перабіраюцца да савецкіх партызан у паселішча Білемонтэ. У кожнай з іх французскі пашпарт, у якім указана нацыянальнасць—полька.

Людміла Кашычкіна ў форме макі.

У форме макі

І пачалося для жанчын новае жыццё. Яны апрануліся ў форму макі. Толькі ідуць на сувязь з французскімі падпольшчыкамі, пераапрацоўваюцца ў цывільнае. Ідуць на сувязь па 20 кіламетраў, ідуць на высокіх абцасіках: інакш нельга, усе так ходзяць, нічога не зробіш.

І вось чарговы паход у Барля на су-

Ягады паспелі

Павел КАВАЛЁЎ

Апавяданне школьнага інспектара

Мал. Р. Віткоўскага.

взяць з шахцёрам-камуністам. Ідуць Людміла і Ксёня. У кішэні Людмілы маленькі партсігар. Акуратна, радочкам, складзены цыгарэты. З выгляду ўсе яны аднолькавыя. І толькі яна, Людміла, ведае, у якой з іх захаваны зашыфраваныя звесткі. У выпадку неабходнасці яна возьме яе, чыркне запальнічкай і выкурыць.

Усё ідзе добра. Вось і ўмоўленае месца. Жонка, дачка і сын шахцёра ветліва сустракаюць жанчын. Глыбокай ноччу ім нават пашчасціць, укрывшыся з галавой пухавай коўдрай, пачуць родны голас Масквы. Праўда, другую палову ночы яны правядуць без сну ў нейкім хлечуку, які выратуе іх ад аблавы.

Развіднела. Сонца ўзышло, скончыўся каменданцкі час, цяпер хутэй у дарогу.

Гадзіны праз дзве паказаўся насустрач ім нямецкі батальён. Як напятая струна, напружаны нервы. З незалежным выглядам, не збаўляючы кроку, ідуць сувязныя. Вось-вось, здаецца, абмінуць немцаў, як раптам афіцэр загадае спыніцца. Вобыск!

Людміла, як ні ў чым не было, вымае цыгарэту, лёгенька пацірае яе кончыкам пальцаў і працягвае партсігар афіцэру: маўляў, закурвай. Той асцерагаецца: «Атрута!» І загадае: закуры сама. Вось гэтую!

— Што вы, што вы, пан афіцэр!

Людміла вымае тую цыгарэту, што паказвае пальцам афіцэр, і зацягваецца на ўсе грудзі. Аўсвайсы ў поўным парадку, не выклікаюць сумнення. Жанчыны ідуць далей.

Гэты маленькі партсігар, як напамінак пра тыя поўныя небяспекі дні, і цяпер захоўваецца ў Людмілы Міхайлаўны. І кожны раз яна не можа без хвалявання ўзяць яго ў рукі.

А затым былі баі. Полк рускіх партызан вызваляў французскую тэрыторыю ад карычневай чумы, біўся за вызваленне вязняў канцлагера. І разам з ім была ўрач Кашычкіна.

Нарэшце настаў Дзень Перамогі. Полк у поўным саставе вяртаўся на Радзіму. Праводзіць савецкіх людзей прыйшоў увесь горад Нім. Песні, абдымкі, пацалункі, сувеніры. Як дарагую рэліквію захоўвае Людміла Міхайлаўна макет магілы Невядомага салдата ў Парыжы, падараваны артысткай Люсі Лемерсье.

«Няхай заўсёды ў нашых сэрцах гарыць нязгасны агонь вечнай дружбы французай і рускіх»,—напісала Люсі.

Так, дружба, народжаная ў часы вайны, не згасе ў сэрцах удзячных людзей. Хіба можна забыцца пра тых, хто, рызыкуючы сабою, сваёй сям'ёй, захоўваў жыццё савецкім людзям, якія трапілі ў няволю? Хіба можна забыцца пра тых, хто са сваіх больш чым сціпых картаных пайкоў дзяліўся кавалкам хлеба, хто ўкрываў ад фашыстаў?

...Сустрэча з роднай зямлёй! Сэрца ваеннага ўрача маёра Кашычкінай білася ў трывозе: як там Наташа, ці жывая?

Ваенны эшалон, што накіроўваўся ў Падмаскоўе, спыніўся ў Мінску. Дзяўчына з вуліцы Чкалава, якая выпадкова апынулася ў гэтым эшалоне, пабегла шукаць Наташу. І знайшла. І прывяла яе з вернай Дашай на вакзал. Спатканне было кароткае. На некалькі хвілін затрымаў машыніст цягнік...

— Да сустрэчы, мама!

— Да сустрэчы, Наташал!

Вясна тым годам была ранняя і цёплая. Клубніка — смачная, сакавітая ягада, паспела таксама вельмі рана.

Толькі я зусім-зусім не пра гэта хацела раскажаць. А вось пра што.

Выклікае неяк мяне раніцою, у самым пачатку рабочага дня, загадчык нашага абласнога аддзела асветы і, ветла павітаўшыся, кажа:

— Вось пісьмо атрымалі — сігнал пра настаўніцу Саковіцкай школы... Гэта не так далёка ад горада... Не будзем пісьмо нікому перасылаць, а самі праверым. Падскочыце?

— Трэба, дык трэба,—кажу я.— Але якая там справа, які сігнал?

— А тут усё напісана,—і загадчык падае мне лісток паперы з вучнёўскага сшытка і прышпілены да яго каляровы канверт.

Да ўскраю горада ехала я трамваем. На самым завароце — апошнім прыпынку — выйшла. За спіною ў мяне апынуўся горад, а наперадзе чыстае поле. Усё ў зеляніне. Яркая, пышная.

Ісці да Саковіцы мне было кіламетраў каля пяці. Думаю, малайчына наш загадчык, добрую мне прагулку даручыў гэтым слаўным днём. Вось прайдуся, падумаю, на свет пагляджу. Свежасцю духмянай палеткаў падыхаю. Спеў жаўрука паслухаю. Гэткае ж не часта бывае ў нашага брата, гараджаніна.

І толькі выйшла я на шашу і зялёнай абочынай пакрочыла наперад, як чую ззаду пошум матора, і аўтобус збоч, за маёю спіною, спыняецца. Ніхто, аднак, не выходзіць, хоць дзверцы адчыніліся. А я гляджу і вачам сваім не веру: на аўтобусе ўказальнік «Вакзал — Саковіца». Значыць, гэта я незаўважна апынулася на самым прыпынку. І не ведала, што так лёгка цяпер да самае школы дабірацца.

Хуценька зайшла ў машыну. Агледзелася. Пасажыраў было не густа. Вольныя месцы былі то там, то сям — скрозь праз увесь аўтобус. Уззяла я білет ды села ззаду дзвюх жанчын, якія пярэднія месцы сабе аблюбавалі, а ля ног панастаўлялі пустыя кошыкі адзін на адзін.

Жанчыны гавораць паміж сабою. Свободна, голасна нават, быццам бы ў машыне нікога няма. На мяне, увайшоўшую, і не глянулі.

Прыслухоўваюся і я да іхняе гаворкі. Не, не знарок, і нават не з цікавасці. Проста ад няма чаго рабіць.

— Клубнічка, яна выгадная ягада,—працягвае гаворку адна з жанчын.— Асабліва калі буйная ўродзіць, ну хоць бы такая, як у вас, Вера Ігнатаўна... Пяць, сем штук — і шклянэчка поўная... А гэта дзесяць, а як зараз ранні час на яе, то і ўсіх пятнаццаць капеечак... Вось шкада толькі, што хутка канчаецца...

— А ў нас, дзе я жыла раней, за Радашковічамі, клубніку трускалкай завуць называюць,—гаворыць тая, якую Верай Ігнатаўнай назвала суседка па сядзенню...—Трускалкі ў мяне сапраўды буйныя, хоць... І сама не ведаю, які гатунак... Зрэшты, якое гэта мае значэнне. Вось сабе хапае... на варэнне...

— Ды й жывую капейку маеце,—перапыняе Вера Ігнатаўну суседка.—Вы ж па два такія ладныя кошыкі гораду адвозіце... Кожны дзень?

Вера Ігнатаўна маўчыць, ёй гэтым часам захацелася вакол сябе паглядзець, а потым ужо на пытанне адказваць. І, пасоўваючы да сябе кошыкі, што ад гайданкі машыны адсунуліся ад ног яе, яна адмахваецца:

— Ды што вы, кожны дзень... Часу няма зусім...

Суседка, аднак, ніяк не ўгамоніцца:

— Ну, а чырвоненькіх паперак тры ці чатыры два кошыкі даюць?..

Тут ужо Вера Ігнатаўна робіць надзьмутыя губы і ціха пшыкае «цы-ы-с-с» ды да акна аўтобуса адварочваецца. Ёй яўна не хочацца аб гэтакім гаварыць. Яна ні то саромеецца, ні то лічыць размову аб грошах зусім недалікатнай для сябе. Другая б, вядома, падтрымала суседку, а яна ні блізка. Яна ж выручку дома падлічыць. А тут, на людзях, ёй лепш пагаварыць пра самую ягаду, пра яе характэр, пра яе якасці і гатункі.

Гайданка аўтобуса не перашкаджае жанчынам гаварыць пра галоўнае самае — спажывныя якасці ягадак.

А мне дык і слухаць ужо не хацелася гаваркіх суседак. Не хацелася і месца новага шукаць. І я адварнулася да акна ды на поле гляджу, на зеляніну садоў, на краскі ў лагчынах.

Аўтобус спыніўся. Яшчэ колькі чалавек увайшло. Цясней стала. А як толькі ма-

шына зноў кранулася, суседкі мае загаманілі пра тое самае, на клубнічна-трускалечную тэму.

Адварочваюся яшчэ шчыльней да акна, каб не чуць жаночае гамані, і ў думках раблю вандроўку ў сваю маладосць, еду як быццам зноў у сваю сельскую школу, якой аддала некалі многа год маладога жыцця, у школу, дзе былі першыя слёзы і першыя радасці, дзе нараджалася майстэрства, ці, як мы, настаўнікі, сціпла паміж сабою кажам, набываўся педагогічны вопыт, а сама ты сталела ва ўмовах акаляючага побыту, не вельмі яму паддаючыся, уваходзіла ў шырокае, неабдымнае жыццё адчуванняў і пакут, з адкрытым насцеж сэрцам і светлымі вачыма ішла да людзей і выходзіла на зусім ясную, праменькую дарогу.

Настаўнік, думалася мне тым часам і ўсё жыццё так будзе здавацца, павінен быць незвычайным чалавекам. Чалавекам, пра якога марыў Горкі. Настаўнікам у шырокім разуменні і напэўненні гэтага слова, настаўнікам-дарадцам і ўзорам для ўсіх і ва ўсім. Так я думала і тою хвілінай паездкі, калі як інспектар ехала правяраць пісьмо пра... ну пра не зусім прыемныя паводзіны настаўніка.

Я вось так думала, а ад суседак маіх па аўтобусу чулася сваё.

— Трэба спяшацца... Яно ж, як сёлета, сухмень ды гарачыня такая, доўга ягада не наплодзіцца...

Гаварыла тая, што назвалі цёткай Ганнай.

Вера Ігнатаўна паварушылася на сядзенні, але не супярэчыла суседцы ды і свайго чаго не спяшалася казаць. Яна, відаць было, адчуваючы нейкую перавагу над цёткай Ганнай, слухала нібыта аб'ява, але ў думках сваё прыкідвала. Аўтобус прыпыніўся.

Мая суседкі, выставіўшы наперад пустыя кошыкі, пасунуліся да выходных дзвярэй. Нехта збоч злосна буркнуў:

— У-у, гандляркі акаяныя...

Жанчыны моўчкі і хуценька выйшлі і адразу ж падаліся на абочыну дарогі.

Астатнія ж пасажыры выйшлі чамусьці праз заднія дзверы.

А следом за імі выйшла толькі адна я.

Саковіца пачыналася з крайняй хаты, якая амаль што бокам стаяла да аўтобуса прыпынку. Ды і ўся вёска стаяла неяк узбоч шашы, на невялікім аддаленні ад яе. Аўтобус такім чынам прайшоў паўз усю вёску і спыніўся ў канцы. Школу я заўважыла адразу ж. Яна знаходзілася не ў сярэдзіне вёскі, а зноў-такі збоч яе, на пагорку, амаль што ў канцы.

Ну, агледзеўшыся і пазнаўшы ўсё (я ж некалі была тут, у школе, па іншай, праўда, чым сёння, справе, але гэта было некалькі ўжо гадоў таму назад), пакрочыла я ад аўтобуса. Гляджу, а жанчыны, што ехалі са мною, ідуць наперадзе мяне і нікуды не збочваюць. Ну, думаю, ці па-

трапіць мой след у іхні і ці доўга яны будуць маячыць перада мною? А сама іду сабе за імі і нават зважаць пачынаю на такое.

Спадарожніцы ж размахваюць кошыкамі у такт хады — то ўперад, то назад і гавораць, гавораць. Бачна, што ажыўленне іх — гэта здаволенасць, што вось вяртаюцца дамоў яны з пустымі кошыкамі.

Каля будынка школы жанчыны прыпыніліся, пастаялі адна супраць адной, відаць, аб нечым яны дамаўляліся, бо адна адной зрэшты аднолькава паківалі галоўкамі, і разышліся. Я тым часам запаволіла хаду, да ўсяго, што было вакол, прыглядалася.

Гэтая мая хвілінная затрымка ў дарозе імгненна мінула, і я зноў скіравалася і крокам і позіркам да школы. Жанчын ужо не відно было. Разышліся, нагаварыліся зрэшты.

Іду неяк смялей.

Вось і школьны будынак. Па пісьму, якое мне даручана правяраць, вядома, што настаўнік і настаўніца, пра якую і быў той сігнал, живуць пры школе.

Падышоўшы, углядаюся на школьны ганак, які заўважна высунуўся да дарогі: узыходзьце, маўляў, на мяне, дзверы адчыню. Але на дзвярах замок. Пераконваюся ў галоўным — школа ўжо не працуе. Тады, думаю я, трэба з тылу, са двара зайсці. Іду. Гляджу. Сапраўды, звычайная сялянская пяцісценка мае і прыбудовку, якая высунулася ў глыбіню агародчыка. І, наблізіўшыся да прыбудовкі гэтай, бачу другі, меншы і ніжэйшы, ганак. І дзверы зусім адчынены.

Іду прама да іх. Нікога ні поблізу, ні каля парогу не відаць. І я ступаю праз парог і голасна пытаю:

— Можна да вас?

— Заходзьце, калі ласка! — чую нечы знаёмы, недзе нядаўна чуты голас.

Яшчэ нейкі момант — і з бакоўкі паяўляецца яна, выпадковая спадарожніца, якую называла яе суседка Верай Ігнатаўнай.

— Дзе мне настаўніцу вашу пабачыць? — пытаюся, нават неяк забылася, што, увайшоўшы ў чужую хату, павітацца трэба.

— А-а... — нібы што застрэмілася ў горле жанчыны, — што вам да яе?

— Я з абланы, пагутарыць...

Вера Ігнатаўна замітусілася адразу, прыбіраць пачала ў сваёй невялікай, але ўтульнай кватэры. І мне было дужа прыкметна, што яна хапілася перш-наперш за кошыкі, што стаялі пад нагамі, выкінула іх за парог, потым пачала парадкаваць мэблю, папраўляць абрус на сталі.

— Дык вы праходзьце, праходзьце... Я вось не паспела ў хаце прыбраць, — вінавацілася жанчына.

— Вы, Вера Ігнатаўна, і ёсць настаўніца? — запыталася я.

— А скуль вы мяне ведаеце? Але, я настаўніца... — зусім разгубілася жанчына.

Здзіўленне ж маё шуганула ва мне на поўныя грудзі і тут жа патухла. Гутарыць, уласна, мне з Верай Ігнатаўнай і патрэбы не было. Сігнал пра тое, што саковіцкая настаўніца прапускае ўрокі ў канцы навучальнага года, бо гандлюе клубнікай са школьнага агароду, пацвердзіўся яшчэ па дарозе да школы, у аўтобусе.

Хіба яна, Вера Ігнатаўна, вінаватая? Хутка сёлета ягады паспелі...

ДОМІК утульна прымасціўся ў цэнтры Ружан, невялікі, у адзін паверх. Адсюль як на далоні бачны плошча са скверам у цэнтры, магазіны, аўтобусная станцыя. З другога боку скверу—Петрапаўлаўская царква, помнік архітэктуры XVII стагоддзя.

Вуліца імя Урбановіча ад самых веснічак прастуе да школы, Дома піянераў, Дома культуры і далей да самых руін замка Сапегаў. Кажуць, у князя Сапегі былі дзве дачкі. Роза—па-польску Ружа, і Анна. У гонар іх ён і замак назваў Ружанай...

На другой вуліцы, імя Леніна, што перасякае першую,—гасцініца, бібліятэка. Калі выйці па гэтай вуліцы за пасёлак і павярнуць па шасэ направа—можна дайсці да кургана Вечнай славы, насыпанага рукамі ружанцаў.

На доміку—мемарыяльная дошка. Людзі праходзяць міма, чытаюць: «Тут у 1939—41 гадах працаваў старшынёй Ружанскага Пасялковага Савета Урбановіч І. П. У 1941—44 гадах ён быў сакратаром Брэсцкага абласнога антыфашысцкага камітэта і гераічна загінуў 10 ліпеня 1944 года».

Два гады Любоў Міхайлаўна Дурэйка працуе старшынёй пасялковага Савета. Кожную раніцу яна ідзе ў гэты маленькі домік—сэрца Ружан і кожную раніцу нібы сустракаецца з Урбановічам, вітаецца з ім. А вечарам у думках дае яму справаздачу...

Яны разам былі ў падполлі. З самага пачатку вайны, калі яшчэ друкарня антыфашысцкага камітэта знаходзілася ў вёсцы Байкі, ля хаты Максіма Іванавіча Барана, 12-гадовы сын якога, Ціхан, паўтарыў потым падзвіг Івана Сусаніна.

Лістоўкі, напісаныя Урбановічам, Люба (тады яшчэ Сялюк) друкавала па-польску. Друкавала начамі, калі вёска спала, каб раніцай людзі маглі прачытаць іх.

— Вы друкуйце, а я паслухаю там, наверху, ці чуваць,—казаў Іосіф Паўлавіч.

Ён падымаўся з зямлянкі наверх. Скаваныя марозам дрэвы саду стаялі нерухома, як вартавыя. Цемень. На небе ні зорачкі, быццам змялі іх усе вялізнай мятлой, каб не свяцілі. І цішыня навокал. Стаілася вёска, чакае... Толькі знізу, з-пад зямлі даносіцца: тук-тук-тук, нібы б'ецца сэрца.

Іосіф Паўлавіч спускаўся ў зямлянку.

— Вы цішэй. А то чуваць там.

— Як жа цішэй? Пяць экзemplяраў прабіць трэба.

А ў 1943 годзе, калі друкарня ўжо знаходзілася ў лесе, лістоўкі на венгерскай мове набіраў венгр, на нямецкай—немец...

У пакой увайшлі. Любоў Міхайлаўна сядзела за сталом, схіліўшыся, лістала паперы. Сёння пасаджэнне выканкома, трэба падумаць, падрыхтавацца. На стук дзвярэй узняла галаву:

— Аляксандр Іванавіч,—узрадавалася яна.

— Я, даражэнькая. Вось прыехаў, піянеры запрасілі. А ты ўсё працуеш?

— Ажыццяўляю ідэі Урбановіча...—Яна ўважліва разглядала яго.—Не змяніўся. І вусы—калечкамі. Як яны трымаюцца?

Абодва засмяяліся. Гэтае пытанне цікавіла Любу і чвэрць веку назад, калі Аляксандр Іванавіч Самуйлік быў камандзірам слаўтага коннага партызанскага атрада імя Кірава.

— Дзе ты зараз?

— Ды ў Камянцы ўсё. Камісарам у саўгасе імя Дзімітрав. А як Алёша?

— На пенсію пайшоў, здароўя няма. От рады будзе цябе бачыць!

— Я помню, як Урбановіч казаў яму: «Добрая ў цябе будзе жонка. Алёшка!» Усё бачыў...

— А я тады саромелася і думала: з чаго гэта ён узяў?

— Дочкі вялікія?

— У інстытутах. Адна ў Мінскім політэхнічным. Другая—у Брэсце, будаўніком будзе.

— Будаўніком... Помніш, Урбановіч казаў: «Скончыцца вайна, колькі работы будаўнікам будзе! Колькі іх спатрэбіцца». І параіў мне, наведваюшы сямейны атрад: «Ты б школу адкрыў тут, у лесе, дзецям вучыцца трэба». Пра будучае думаў...

Аляксандр Іванавіч замаўчаў. І нібы толькі зараз пачутыя, у вушах загучэлі словы, сказаныя аднойчы, яшчэ ў сорок другім. Тады Урбановіч выбраў прыгожае месца ва ўрочышчы Гута-Міхаліна, каб зрабіць там партызанскія могілкі, каб ні адзін нават загінуўшы таварыш не трапіў у рукі ворага,—хаваць толькі на могілках з воінскімі ўшанаваннямі. «Вы не забудзеце мяне? Будзеце помніць? І пахавайце тут, разам з усімі».

Навошта ён так казаў тады? Няможна было так гаварыць.

Яго пахавалі апошнім...

— Вось што, Люба, я хацеў сказаць табе: пакуль мы жывыя і яшчэ можам нешта зрабіць,—мы павінны рабіць усё, каб памяць аб нашых загінуўшых таварышах жыла.

Замест адказу Любоў Міхайлаўна працягнула яму некалькі лістоў паперы. Ён стаў чытаць: «Мерапрыемствы пасялковага Савета па дастойнай сустрэчы 50-годдзя БССР і КПБ».

...Для ўвекавечання памяці старшыні пасялковага Савета, сакратара падпольнага Брэсцкага антыфашысцкага камітэта тав. Урбановіча Іосіфа Паўлавіча ўстанавіць бюст у скверы ля Дома піянераў.

...Узнавіць зямлянку ў вёсцы Байкі ў двары тав. Барана Максіма Іванавіча, дзе ў час Айчыннай вайны знаходзілася друкарня Брэсцкага антыфашысцкага камітэта.

...Працягваць работу па папаўненню экспанатамі музея баявой і працоўнай славы.

...Закласці алею «Баявой славы» ад кургана Вечнай славы ў напрамку возера Паперна працягласцю паўтара кіламетра. Пасадзіць дрэвы ў колькасці 4500 штук».

І далей, і далей...

Аляксандр Іванавіч павольна паклаў паперы на стол.

— Мемарыяльную дошку на гэтым доміку таксама пры табе павесілі?

Любоў Міхайлаўна кінула галавой.—І вуліцу імем Урбановіча назвалі.

— А што за курган Вечнай славы?

Яна правяла Аляксандра Іванавіча ў суседні пакой. Там на сцяне вісела фотаздымкі. Многа здымкаў. Па іх можна бачыць, як усё гэта было... Як ішлі людзі пеша з Ружан з

НЕЗАБЫЎНЫ

ведрамі пяску. Тысячы людзей. Вялізная калона расцягнулася па ўсёму шасэ. Людзі неслі зямлю, каб насыпаць курган на брацкай магіле тых, хто загінуў у баях за Ружаны ў чэрвені 1941 года.

Дзесяткі, сотні герояў, імёны якіх былі невядомы нікому. Магілы іх былі раскіданы ўздоўж шасэ і нават на балоце.

Цяпер магіла-помнік адна, над ёй насыпалі высокі курган, і многія імёны выбіты на камені, што стаіць ля падножжа. А побач, на пастаменце, узвышаецца грозны калісьці танк, які дайшоў да Берліна і вярнуўся сюды, каб сцерагчы сон герояў...

Дакументы, рэчы загінуўшых ляжаць пад шклом у школьным музеі як дарагія рэліквіі.

І былыя партызаны аддалі сюды ўсё, што ў іх захавалася, што прынеслі яны з сабою з пушчы.

Тут і граната-лімонка сакратара падпольнага райкома партыі Аляксея Міхайлавіча Дурэйкі, якую пранасіў ён за поясам усю вайну. Для сябе бярог, каб жывым у рукі ворагу не трапіць. І вась, у музей аддаў.

І абойма з патронамі Фамы Аляксеевіча Марыніча, партызанскага ўрача, які апошняю сваю аперацыю ў лесе рабіў смяртэльна раненаму Урбановічу. Спадзяваўся на цуд... Цуда не здарылася.

Тут і размыты волжскімі водамі камсамольскі білет Клаўдзіі Сцяпанайны Карполь (Курапаткінай), школьнага сакратара, якая ваявала ў Сталінградзе.

А генерал Батаў Павел Іванавіч, армія якога вызваляла Ружаны ў 1944 годзе, прыслаў музею ўнікальнае фота са свайго ўласнага архіва: лес крыжоў на могілках нямецкіх

салдат за царквой на пустыры ў Ру-
жанах.

Цесна стала экспанатам у школь-
ным музеі. І пасялковы Савет выдзеліў яму пакой у ДOME культуры.

На выканком прыйшлі дэпутаты—
дырэктар школы, начальнік камбіна-
та камунальных прадпрыемстваў,
старшыня гарадскога спажывецкага
таварыства, дырэктар гароднінасу-
шыльнага камбіната. Не было толькі
галоўнага ўрача Фамы Аляксеевіча
Марыніча. Яго тэрмінова выклікалі
да хворага.

Гэта людзі, якія вырашаюць лёс
гарадскога пасёлка.

І сёння на выканком вынесены пы-
танні, якія хваляюць кожнага: ра-
монт жылых дамоў, якасць яго, тэр-
мін. Майстар-праб Уладзімір Якаў-
левіч Кароткін падрабязна пра ўсе
дакладвае.

Завод саўгаса «Любань» Вілейскага
раёна выпускае пладовагладныя кан-
сервы 23 назваў і віно 11 назваў.
На здымку: лепшыя работніцы Соф'я
Рыжкewіч, Клаўдзія Яцына і Анастасія
Буран расфасоўваюць гатовую пра-
дукцыю.

СЛЕД

СПРАВЫ ВЯСКОВЫЯ

У мінулым годзе ў калга-
се «Зара» Кобрыйнскага
раёна адкрылі дзіцячы
сад-яслі на 50 месц. Вялі-
кай увагай і клопатамі
апружаны тут дзеці.
На здымку: выхавальніца
Аліна Пятроўна Шаўчук
з дзецьмі.

Фота Л. Эйдзіна.

Яму робяць заўвагі, бо ёсць і камі-
сія, якая правярае і выносіць свае
прапановы. Заўвагі слушныя і робяць
ца надзіва добразычліва.

А агульны вывад такі: работы мно-
га, дарагі кожны дзень—трэба пачы-
наць пракладку новых тратуараў, па-
дымаць іх вышэй, каб вясной або пас-
ля дажджу не зацякала з вуліц вада,
пракладваць новы водаправод.

Загадчыца дзіцячага сада Святла-
на Яфімаўна Байко расказвала пра
выхаванне дзяцей, іх падрыхтоўку да
школы. Цяпер у школу павінны пры-
ходзіць дзеці больш падрыхтаваныя,
чым раней, і садзікі павінны перабу-
доўваць сваю работу.

Слухалі аб рабоце вулічнага камі-
тэта.

Выдзелілі сродкі на прэміі пера-
можцам спаборніцтва за ўзорную ву-
ліцу, двор, дом, кватэру.

Намецілі планы далейшай работы.
Нічога не забылі: ні заводаў масла
і сухога малака, кафельных пліт, ні
ашчаднай касы, ні мастацкай сама-
дзежнасці, ні летняга адпачынку пра-
цоўных.

Бо ў рабоце Савета няма дробя-
зей, усё важна, усюды працуюць лю-
дзі, усё робіцца для людзей...

І калі кожны на сваім месцы будзе
рабіць усё добрае, карыснае, што ён
можа, рабіць сумленна, думаючы не
пра сябе, а пра людзей—той абавяз-
кова пакіне ў сэрцах іх, у жыцці іх
яскравы, незабыўны след.

...— Ажыццяўляю ідэі Урбанові-
ча, гэтыя словы Любоў Міхайлаўна
сказала ўрачыста, як прысягу.

І на ўсё, што яна робіць, на
справы свае, вялікія ці малыя, яна
стараецца глядзець вачыма Урбанові-
ча, вельмі чалавечнага чалавека, які
пасля сябе пакінуў такі след.

Галіна ВАСІЛЕЎСКАЯ

Прыехаў салдат на пабыўку да-
моў, у свой родны калгас
«XX з'езд КПСС» Талачынскага
раёна... На здымку: сустрэча
у сям'і Краўцовых.

Мама, пачытай!

БЛАКІТНЫ САМАЛЁЦІК

Ядвіга БЯГАНСКАЯ

Андрэйка выбег на двор і, схваўшы нешта запазуху, усклікнуў:

— Адгадайце, што ў мяне?

Дзеці акружылі Андрэйку вясёлай гаманкай чародкай і адзін перад адным пачалі выклікаць:

— Пішталет!

— Завадная ракета?

— Ліхтарык!

— І ніхто з вас не адгадаў. — ззяючы ад шчасця, абвясціў Андрэйка.

Сказаўшы гэта, ён дастаў з запазукі руку, у якой трымаў маленькі блакітны самалёцік.

— Ён заважны, — задраўшы ўгору кірпаты нос, паведаміў Андрэйка.

Андрэйка выняў з кішэні маленькі блішчасты ключык, уторкнуў яго ў адтуліну, што была пад бруксам самалёціка, і пачаў асцярожна пакручваць.

— Ён і парашутыстаў скідае. Зараз убачыце, — не пераставаў расхвальваць сваю забаўку Андрэйка, і твар яго пры гэтым ззяў, нібы новая манета.

Пакруціўшы самалёцік, Андрэйка падкінуў яго ўгору, і той, узняўшыся над галоўкамі малых, пачаў рабіць круг. Час ад часу з яго выляталі маленькія рознакаля-

ровыя парашуцікі, якія, упаўшы на зямлю, ператвараліся ў гарошычкі.

Зрабіўшы даволі шырокі круг, самалёцік плаўна апусціўся на зямлю, амаль ля самых ног Андрэйкі.

— Гэта мне тата з Масквы прывёз, — сказаў Андрэйка.

Падняўшы самалёцік, Андрэйка хацеў зноў завесці яго, але ў гэтую хвіліну Міхась, што стаў побач, папрасіў:

— Дай цяпер я завяду.

— Бач, чаго захацеў, — адводзячы яго руку, сказаў Андрэйка. — Я сам яго буду заводзіць.

Засыпаўшы ў адтуліну зробленую ў хвасце самалёціка, новую порцыю гарошын-парашуцікаў, ён пачаў зноў заводзіць сваю забаўку.

— Ну дай хоць адзін разочак завесці, — зноў не вытрымаў Міхась, калі самалёцік апусціўся на зямлю. — Я асцярожненька, не бойся.

— Сказаў сам, значыць, сам, — адрэзаў Андрэйка. — Сапсуеш, а тады што я буду рабіць?

— Скнура, вось хто ты! — абурана ўсклікнуў нехта з хлопчыкаў. — Пайшли! Хай ён са сваім самалётам сам гуляе.

— І праўда! Чаго гэта мы да яго прыліплі? Што мы,

самалётаў ніколі не бачылі, ці што? — сказаў Ігар. — «Сапсуеш, сапсуеш», — перадражніў ён Андрэйку. — Уцякайце! Я квач! — усклікнуў ён раптам, і дзеці з вясёлымі воклічамі рассыпаліся куды каторы.

І Андрэйка астаўся адзін сярод вялікага апусцелага двара. Разы са два ён паспрабаваў яшчэ завесці свой самалёцік, але той чамусьці зусім не радаваў цяпер хлопчыка.

Пастаяўшы нейкую хвіліну, Андрэйка цяжка ўздыхнуў, засунуў запазуху сваю забаўку і падаўся дадому.

— Ужо нагуляўся? — здзівілася мама, адчыняючы яму дзверы.

— Нагуляўся, — нявесела адказаў Андрэйка.

— Нешта ты не ў гуморы, сыноч. Ці не пакрыўдзіў цябе хто часам? — запытала мама. — А мо пасварыўся з кім? А ну, раскажы, што там у цябе здарылася?

І Андрэйка, які ніколі не ўтойваў ад мамы сваіх смуткаў і радасцей, сказаў ёй, што сталася з ім на двары.

— Эх, сыноч, сыноч, нядобра ты зрабіў, — сказала мама. — Дзеці падумаюць, што ты і сапраўды скнура.

Сумна цяпер табе, праўда?

— Ага... — ледзь чутна адказаў Андрэйка, не падымаючы галавы.

— Вось бачыш, сыноч. Аднаму, без сяброў, заўсёды сумна, — сказала мама. — Весела чалавеку бывае толькі тады, калі ён свай радасцю з іншымі дзеліцца. Запомні гэта, сыноч.

— Што ж мне цяпер ра-

біць? — узняўшы на маму вялікія шэрыя вочы, запытаў Андрэйка.

— А ты падумай. Пасядзі і падумай. Можна што і прыдумаеш.

— Мамачка, я прыдумаў! — праз нейкую хвіліну весела сказаў Андрэйка. — Заўтра мы ўсе па чарзе будзем заводзіць самалёцік.

— Правільна, сыноч! — усміхнулася мама.

Кадр з кінафільма «Залатое цялё».

Дылогія І. Ільфа і Я. Пятрова «Дванаццаць крэслаў» і «Залатое цялё» зачытваліся і зачытваюцца мільёны чы-

тачоў. І вось цяпер на экраны рэспублікі выпускаецца двухсерыйная шырокаэкранная кінакарціна «Залатое цялё» вытворчасці кінастудыі «Масфільм».

Следуючы за раманам, фільм акцэнтуюе ўвагу на тым, што жыве яшчэ і зараз, бяспасна выкрывае грамадска небяспечныя з'явы, увасобленыя бюракратам Палыхаевым, дэмагогам Скумбрыевічам, жулікам Бярлогам, тупіцай Мітрычам, «інтэлектуалам» тыпу Васісуалія Лаханкіна.

У галоўных ролях здымаліся вядомыя акцёры Сяргей Юрскі (Астап Бендэр), Леанід Кураўлёў (Шура Балаган), Яўгеній Еўсцігнеў (Карэйка), Зіновій Гердт (Паніноўскі), Анатоль Папанаў (Васісуалій Лаханкін).

...На беразе мора знойдзены труп чалавека. Перад следчым Кавалёвым стаіць мноства недаўменных пытанняў. Што гэта — забойства, самагубства або няшчасны выпадак? Хто загінуўшы — мясцовы або прыезджы? Чаму ніхто не шукае зніклага чалавека? Якая прычына яго гібелі? На ўсе гэтыя пытанні глядчы атрымаюць адказ, прагледзеўшы новую шырокаэкранную мастацкую кінакарціну «Асобая думка», створаную рэжысёрам Віктарам Жыліным на Адэскай кінастудыі па сцэнарыю І. Мендзярыцкага.

Галоўныя ролі ў фільме выконваюць Паўль Рыне, Панцеляймон Крымаў, Яфім Капелян, Эла Леждзей.

На экраны рэспублікі выпускаецца новая музычная кінакамедея «Ратуйце татэльца» вытворчасці Маскоўскай кінастудыі імя М. Горкага. Аўтары сцэнарыя А. Зак і І. Кузняцоў, рэжысёр-пастаноўшчык Павел Арсенаў.

Герой фільма — дванаццацігадовы хлопчык — не можа зрабіць што-небудзь выдатнае толькі таму, што яму проста не шанцуе. І ў той час, калі яго сябры, аднагодкі ратуюць трусаў ад пажару, знаходзяць збан з залатымі манетами, ён заняты нейкімі праявістымі справамі, накітаваны куплі алею.

Разлаваўшыся на лёс, Андрэй падгаворвае таварыша Гульну, які не ўмее

Кадр з кінафільма «Разбудзіце Мухіна».

ЭКРАН

КІНААКТРЫСА АЛЯКСАНДРА ЗАЎЯЛАВА

— Аляксандра Заўялава! — выкрыкнулі ў інстытуцкі калідор, што гудзеў як вулей.

Увайшла дзяўчына — тоненькая, з гладка зачэсанымі валамі і бліскучымі цёмнымі вачыма.

— Някрасаў, «Карабейнікі», — аб'явіла яна. І раптам усё знікла — баязлівасць, збянтэжанасць. Віхрам уварвалася ў строга пакой шумная і стракатая шматколернасць вясковага гуляння, і, сплятаючыся з ім, разводдзем разліліся любоў, смутак, журба.

Узвіваўся і падаў нізкі дзявочы голас, глядзелі спадылба дзікаватыя, крыху раскосыя вялікія вочы.

— Адкуль вы? — пацікавіліся члены камісіі.

— З Тамбоўскай вобласці...

І вось яна студэнтка Ленінградскага тэатральнага інстытута імя А. М. Астроўскага.

Яе адразу заўважылі. Незвычайны твар? Напэўна, не толькі гэта. У дваццаць гадоў яна іграла Васілісу Мясенцэву ў драме Астроўскага. Штосьці было ў маладой актрысе — нечаканасць, сіла, палёт, палымнасць.

У Брэсце, куды яна паехала пасля інстытута, яе адшукала тэлеграма з «Масфільма»: «Выязджайце пробы «Сярэбранага вяселля» (так спярша называўся фільм «Людзі на мосце»).

Хоць сцэнарыст Сяргей Антонаў да гэтага ніколі не бачыў Заўялаву, роля сібірачкі Лены як быццам спецыяльна была напісана для яе. Актрыса адразу паверыла ў сваю гераіню, ва ўсё — у мару яе, у трагедыю, у слёзы, у каханне, паверыла ў гэты вельмі незвычайны характар. Паверыла. І стварыла вобраз гордай, незалежнай і мужнай дзяўчыны.

Пасля «Людзей на мосце» Заўялаву пачалі ахвотна і многа запрашаць кінарэжысёры. Зняўшыся ў драматычнай ролі прыгоннай дзяўчыны Дуняшкі, разлучанай з каханым і прададзенай пану, у карціне «Песня пра Кальцова», яна атрымала галоўную ролю Рымы ў фільме «Чакайце пісем».

Наступная яе роля — дачка кулака Любава, якая парвала са сваім бацькам у імя сапраўднага, вялікага кахання да піцёрскага рабочага Гаўрылы Івушкіна ў фільме «Хлеб і ружы».

Зусім нядаўна Аляксандра Заўялава знялася ў шырокаэкраннай мастацкай кінааповесці «Чатыры старонкі аднаго маладога жыцця», пастаўленай рэжысёрам Рэзо Эсадзе на кінастудыі «Ленфільм» па сцэнарыю Веры Пановай, дзе яна сыграла ролю Паліны — жанчыны, якая ўвасобіла ў сабе ідэалы героя карціны Сашы Агафонава, стала яго няхчасным каханнем.

Цікавы, запамінальны вобраз жонкі і баявога саратніка легендарнага героя грамадзянскай вайны Сяргея Георгіевіча Лазо — Вольгі Андрэеўны стварыла актрыса ў фільме «Сяргей Лазо».

плаваць, паплыць з ім на лодцы і прыкінуцца, што тоне. Выратаванне было арганізавана эфектна, на вачах ва ўсіх. І вось — слава. Гучная, чароўная, незаслужаная.

Але шчасце Андрэя было нядоўгае, пачало мучыць сумленне. І ён рашае выбытацца з гэтай гісторыі...

У ролі Андрэя здымаўся Андрэйка Ушакоў. У іншых ролях заняты Таццяна Гаўрылава, Валерый Носік, Святлана Харытонава, Георгій Віцын, Аляксей Смірноў, Анатоль Сталбоў.

Кінематаграфісты студыі імя М. Горькага перадаюць на суд глядачоў кінакамедаю «Разбудзіце Мухіна». Аўтары сцэнарыя А. Грабнёў і Я. Сегель, рэжысёр-пастаноўшчык Якаў Сегель.

Аляксандр Мухін — наш малады сучаснік. У сваіх снобачаннях ён сустракаецца з вялікімі дзеячамі розных эпох і народаў: Пушкіным, Галілеем, Спартаком, праяўляе дабрату, смеласць, гуманнасць, уласцівыя ма-

ладым людзям нашых дзён. І ў той жа час атрымлівае шмат карыснага для сябе.

Новая латвійская каляровая мастацкая кінааповесць называецца «Гадзіннік капітана Энрыка». Аўтары сцэнарыя Дзідра Рынкуле-Земзарэ, рэжысёры-пастаноўшчыкі Эрык Лаціс і Ян Стрэйч.

Дзея фільма адбываецца ў нашы дні ў адной з рыжскіх школ. Слаўны, але крыху неўраўнаважаны хлопчык Тамінь знаходзіць залаты гадзіннік і шукае таго, хто згубіў. Навокал гэтай падзеі і завязваецца ўся інтрыга. Падзроныя асобы вымантачылі ў Таміня дарогую знаходку, а тут якраз паяўляецца сапраўдны ўладальнік. Хлопчык у роспачы. Як выправіць памылку?..

Карціна створана ў камедыйнай манеры, з элементамі прыгодніцкага жанру і экшэнтрыкі.

У ролі Таміня рыжскі школьнік Айвар Галвінь.

В. ШПОТА

ГОНАР ЗА ДАЧКУ

Трактар з зайздроснай упэўненасцю рухаецца па шырокай палявой дарозе. Ён то падываецца, то апускаецца па ўхабінах. Ганне здаецца, што гэта сама зямля калышыцца пад цяжарам магутнай сталёвай машыны. На душы пачуццё шчаслівага гонару. Машына, як дзіця, пакорлівая кожнаму яе руху. Хмельны задор ахоплівае жанчыну. Яна рэзка цягне левы рычаг на сябе. І трактар адразу ж паварочвае ўлева. Потым правы рычаг—і трактар паварочвае ўправа. Націскае на счэпленне—трактар спыняецца як укапаны. Счэпленне адпушчана—і ён зноў ірвецца наперад. Толькі дарога шпарка бяжыць пад гусеніцы.

Паабяпал дарогі чорным золатам блішчэла толькі што ўзнятая глеба. Уперадзе стаяў нечы трактар.

«Мо саларка скончылася?..»—мільганула думка.

Параўняўшыся, Ганна спыніла сваю машыну. Пад трактарам корпаўся Ваня Несцярэнка.

— Ну, што ў цябе?—спытала Ганна.

— Не разумею.—Ваня вылез з-пад машыны.—Матор працуе, а не цягне. Пад нагрукі зусім глухне. Напэўна, трэба ставіць на рамонт.

Жанчына села за рычагі, праехала некалькі метраў, заглушыла машыну.

— А ну, бяры ключ. Знімем паліўную помпу.

Ваня нясмела круціў адну гайку, другую. Знялі помпу.

— Бачыш, адышла стопарная шайба, якая яе трымае. Давай сам.

Ваня моцна зацягнуў болт.

— Вось так, трактарыст. Паліва падавалася мала, паветра праходзіла. І не цягнула машына...

Ваня—учарашні школьнік. Ён працаваў прычэпшчыкам у Ганны Аляксееўны, затым скончыў курсы і толькі каля месяца працуе самастойна.

Ваня з удзячнасцю глядзіць на жанчыну.

— Рукі ў вас залатыя... Ды і сама вы... ну, не такая, як усе,—з захапленнем у голасе гаворыць хлопец.

У кабіне трактара Ганна Аляксееўна глянула на свае рукі. Звычайныя рукі працоўнага чалавека. Яна злавіла сябе на тым, што ўжо чула раней такія словы.

Дзе гэта яна чула іх? Ды гэта ж гаварыла яе маці гадоў пятнаццаць таму назад, калі самой Ганне было ўсяго пятнаццаць. У тых словах гучэла тады незадавальненне, нават абурэнне.

— Як табе не сорамна,—дакарала яе тады маці.—Ты ж дзяўчо, а ўвесь час каля трактарыстаў швэндаешся. Кожны дзень у мазуце перапэчканая.

І давала з пагрозай:

— Глядзі, яшчэ раз такое будзе—васьму дубец, і тады...

Але нібы магнітам цягнулі да сябе гэтыя сталёвыя машыны. І нярэдка ўпотаі ад маці яна бегла туды, дзе звычайна стаялі калгасныя трактары. Механізатары ведалі яе і жартам называлі Ганька-трактарыстка. І яна радавалася гэтым словам, радавалася, калі хтосьці з трактарыстаў прасіў дапамогі: падаць ключ або патрымаць лейку пры запраўцы трактара.

А нека трактарыст дзядзька Алесь сказаў ёй:

— Садзіся, Ганка, у кабіну. Паспрабуй сама трактар весці.

Дрыжачымі рукамі яна кранула рычагі.

— Ну, смялей, дачка, смялей,—падбадзёрваў стары трактарыст.

Неяк паступова яна пасябрала з дзядзькам Алесем.

А ў хуткім часе сказала маці:

— Пайду працаваць у трактарную брыгаду прычэпшчыцай.

— Ды ці ў сваім ты розуме?!—крычала тады маці.

Але Аня не адступілася.

Часта, вяртаючыся з працы стомленая, запыленая, у зашмальцаваным камбінезоне, Аня бачыла, як маці, глядзячы на яе, выцірала слёзы.

А Аня была шчаслівая.

— Мама, я на курсы хутка пайду. Буду сапраўдным трактарыстам.

— Вось дзяўчаты з нашай вёскі на ткачых вучыцца едуць,—гаварыла на гэта маці.—Кінь ты, дачушка, трактар. Сама падумай: усё жыццё ў мазуце, у пыле. Ну, мужчыну яшчэ нічога. А табе...—і пачынала плакаць.

Ганна рашыла ехаць з дзяўчатамі...

Перад ад'ездам яна доўга стаяла на ганку, слухаючы, як недзе за ваколіцай ракочуць матары.

Раніцай разам з дзяўчатамі, якія ехалі на курсы ткачых, яна сядзела ў кузаве машыны. Усе развіталіся, жадалі поспехаў. Дзядзька Алесь, у якога Ганна працавала прычэпшчыцай, падышоў апошнім.

— Ну, бывай, дачка,—сумна сказаў ён.

— Нікуды я не паеду!—нечакана для сябе амаль выкрыкнула яна.—Нікуды!—І, выскачыўшы з машыны, шпарка, нібы баючыся, што яе затрымаюць, пабегла.

Але ўсё ж паехала яна. Толькі не на курсы ткачоў, а ў Растоўскую вобласць, у вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі.

«Зараз я працую ў растоўскіх стэпах. Каб ты ведала, якія яны бяскрайнія, прыгожыя»,—пісала яна маці пасля заканчэння вучылішча.

Але ўсё мацней і мацней Ганну цягнула ў Беларусь, на Гомельшчыну, у родны калгас імя Лепахіна. І ў хуткім часе яна прыехала дадому.

Увайшла ў сям'ю механізатараў.

Да яе пачалі ўжо звяртацца за да-

памогай таварышы па працы, і яна нікому не адмаўляла.

Неяк ішлі з працы Ганна Усціненка і яе прычэпшчык Ваня Федарэнка.

— Чаму ты не ідзеш у вучылішча механізацыі?—спытала яна.

— Ды я б з дарагой душой, але маці адна дома і двое малых, памагач трэба. А то яна хвора.

— Чаму ж ты раней не гаварыў? Калгас памагчы можа. А вучыцца трэба ехаць,—адказала Ганна.

Яна пагаварыла з галоўным механікам калгаса Васілём Прохаравічам Несцярэнкам, затым размова ішла на праўленні калгаса. І Ваня паехаў у вучылішча, а сям'і яго матэрыяльна памагав калгас.

Калі на адным з калгасных сходаў старшыня Пётр Аляксеевіч Нядабайлаў аб'явіў Ганне падзяку і ўручыў каштоўны падарунак, як лепшаму механізатару, маці не скрыла слёз. Але цяпер гэта былі слёзы радасці, слёзы гонару за дачку.

Сцяпан БАЛОТНІК,
Іван КЛІМЯНКОУ

Кармянскі раён.

ФОТА НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

В. Вічужанін. Бярозні.

ЦІ ЛЮБЯЦЬ ВАШЫ ДЗЕЦІ ПРЫРОДУ?

Гэтае пытанне не простая цікаўнасць.

У наш век, калі на фоне тэхнічнага прагрэсу чалавек усё глыбей пранікае ў жывую прыроду, калі мы ўжо зараз пачынаем паварочваць рэкі назад, — не менш важна ахоўваць усё тое, што акружае нас з вамі, наладзіць яго рацыянальнае выкарыстанне.

У гэтым напрамку праводзіцца вялікая работа. Тым больш важна, якія людзі будуць вырашаць такія пытанні ў далейшым, з якімі поглядамі і характарам яны прыйдуць да гэтага.

Гутарка ідзе пра нашых дзяцей, пра наш уплыў на іх.

Прывучаць дзіця любіць прыроду вельмі важна. Гэты працэс трэба пачынаць з самых пялёнак, як кажуць у народзе. З першага слова, з першых крокаў. Для гэтага зусім не абавязкова, каб самі бацькі добра ведалі прыроду, трэба толькі, каб яны самі хацелі пазнаць яе, і пазнавалі б разам са сваім дзіцем.

У кожным з нас закладзены любоў і цікавасць да ўсяго навакольнага. Але як часта гэтае жаданне ў дзіцяці тушыцца самімі бацькамі і як часта дзеці бачаць навокал прыклады пагардлівых адносін да прыроды і яе жыхароў з боку дарослых. І ў выніку, зусім непрыкметна, гэтыя іх учынкi, погляды, дзеянні становяцца потым якасцю характэру.

Давайце для пачатку размовы адкажам самі сабе на некалькі пытанняў.

Ці клапаціцца ваша дзіця пра што-небудзь жывое, няхай гэта будзе кветка на акне, рыбка ў акварыуме, птушка ў клетцы або хто-небудзь з таварышаў або дарослых, якія не могуць па якіх-небудзь прычынах рабіць усё сабе самі? Ці не сустракае пярэчання з вашага боку яго жаданне ўзяць такую нагрукку?

Ці ходзіце вы са сваімі дзецьмі ў парк, лес, поле і ці выязджаеце вы ў нядзелю за горад?

Пра што вы гутарыце з дзецьмі дома, на вуліцы або калі прыедзеце да іх у піянерскі лагер або на дачу?

Ці чытаеце вы сваім дзецям кнігі і якія? Ці ёсць у вас з вашымі дзецьмі агульныя інтарэсы і тэмы для сумеснай гутаркі, работы, планаў на будучае? А можа, як часта кажуць, бывае, яны зводзяцца да агульных размоў: трэба паесці, паспаць, апрагнуцца, садзіцца рабіць урокі?

Ці можаце вы сказаць, чым заняты думкі вашага дзіцяці? Або ўсё яго ўчынкi для вас нечаканасць і яно расце фактычна ў адзіноце? Разумеце вы яго ці стараецеся толькі падначаліць сваёй уладзе? Ці ўважлівы вы да яго просьб або яны нічога не азначаюць для вашага аўтарытэту дома?

І шмат, шмат іншага, што магло б зрадніць вас з вашымі дзецьмі. Іх дзесяткі, тысячы такіх пытанняў, трэба толькі, каб было жаданне пашукаць. І не лічыць сябе аўтарытэтам ва ўсім.

Многія з нас могуць запярэчыць: у нас дома ёсць і кветкі, і кнігі, і акварыумы, і на дачу ездзім, і грошай ніхто ніколі не шкадуе — купляем усё што захацае...

Бывае і так. Але ці ўспомнілі вы, што часта і кветкі ў доме на акне і балконе даўно не паліты і мы пра іх нічога не ведаем, апрача таго, што яны «цвітуць» і «расліны», што і кнігі ў прыгожых пераплётах даўно ўжо не вымаліся з шафы. І дарослыя іх не чытаюць, і дзецям чапаць нельга. Што акварыум даўно зарос і рыбак корміць бабуля? Што, калі дзеці прынеслі дадому раненага голуба, а вы прымусілі іх выкінуць яго на вуліцу, і там яго дамучылі іншыя дзеці?

Прыгледзьцеся. Ці не тут ляжа холад у вашых узаемаадносінах з дзіцем? Ці не паявіцца пасля гэтага адчужанасць у маленькім сэрцы? Ці не тут нараджаюцца потым чэрствасць і бессардэчнасць, якое мы так баімся ўбачыць у сэрцах сваіх дзяцей, асабліва калі пастарэем.

А памятаеце, увосень? Дзеці нацягалі цэлую кучу лісця і хацелі штосьці рабіць. Вынік той жа. Бач, смецця нанеслі ў хату! А тое, што ачышчанае ад мякаці лісце — самыя прыгожыя карункі, вам і ў галаву не прыйшло.

Хлопчык ужо тыдзень носіцца з акна на акно са шклянкай і цыбулінай. А ўчора шклянку выкінулі, нават не папярэдзіўшы маюча. Колькі слёз было!

Як часта можна яшчэ бачыць абвешаных пакупкамі маму або тату, якія, знайшоўшы сына або дачку ў піянерскім лагеры ці на дачы, кормяць яго да адвалу ласункамі, не думаючы, што гэта не галоўнае, што дзіця не будзе абедаць, што і потым

у яго на некалькі дзён будзе сарваны распарадак дня, не будзе апетыту.

Пра што яны гавораць? Паслухайце.

Часцей за ўсё пра адно і тое ж. Еш, еш! Крыху пра дом. І зноў — як цябе кормяць, ці цёпла? А як рэдка пытаемся: што ты робіш, што даведаўся новага, хто твае сябры, раскажы пра што-небудзь.

Бывае і горш. Многія сем'і выезджаюць за горад цэлымі цэхаімі і брыгадаімі. Ім выдзяляюць нават машыну, едзе масавік, заказваецца буфет. Часта разам з вамі едуць і вашы дзеці.

Ці глядзелі вы калі-небудзь з боку на такія вылазкі? Мы не хацелі б гаварыць пра ўсе мерапрыемствы падобнага роду. Асобныя з іх праводзяцца на высокім выхаваўчым узроўні. Але большасць...

Паляны і кусты, дзе спыніліся дарослыя, вытаптаны, паламаны, закладаны паперай і рэшткамі яды, пад кустамі пустыя бутэлькі і кансервавыя бляшанкі.

Разухабістыя песні пасля наведання буфета даўно ўжо распудзілі ўсё жывое ў раёне гуляння. Масавік ужо таксама даўно пад хмяльком.

А дзеці? Што ў гэты час робяць дзеці?

Б'юць падкамкі лягушак, як гэта скрозь і ўсюды бывае ў раёне дома адпачынку «Беларусь» пад Мінскам. Разбураюць птушыныя гнёзды, або паляць мурашнікі, або распіваюць пад кустамі сцягнутую ў дарослых бутэльку гарэлкі, або выразаюць на памяць аб падзеі свае ініцыялы на кары дрэва.

Ці шмат мы думаем пра вынікі, калі вырываем з ножкай грыбы, ламаем галінкі дзікай маліны з ягадамі, каб есці па дарозе, або разбураем гнёзды вераб'ёў і шпакоў, каб не дзяўблі ў садзе чарэшні?

Як шмат такіх дробязей! Напачатку яны зусім непрыкметна ранаць наша дзіця. Малое спрабуе абурацца, на яго пакрываюць, і паступова дзіця звываецца, робіцца жорсткае і абіякавае, а мы здзіўляемся: адкуль такія прывычкі?

Загулялася дзіця. У пакоі ціха. Вы і рады.

Але што гэта? Мяўкае кацянё.

У лепшым выпадку пачуеш: «Кінь кошку! Не ціскай».

А вы праверылі? Ці выканала ваша распараджэнне дзіця? А яно захапілася, круціць ногі кацяняці, мучыць яго, а ў самога вочкі гараць — яно дужае, іншаму можа зрабіць балюча.

І так паступова расце непаслухмяны, а ў будучым жорсткі чалавек. Больш дасканалыя становяцца выдумкі. Добра яшчэ, калі сама жывёліна пастаіць за сябе — абдзярэ крыўдзіцеля.

Але ж і гэта дрэнна.

Кошку пакараюць, а ў дзіцяці ў думках і задавальненне і помста. У яго няма віны за сабой, яно імкнецца адпомсціць жывёліне за яго непадначалецтва яго норава. Пачынаецца паляванне на няхчаснымі жывёлінамі.

Часта можна пачуць ад аматараў садоўніцтва або кветак, што дзеці забіраюцца ў сады, рвуць і ламаюць галінкі раслін, з такой любоўю вырашчаных.

Мы абураны ўчынкам, абураны выхаваннем. А часта бывае і так, што толькі ўчора пацярпеўшая сям'я выезджала ў лес. Разгар вясны. Усё ажыло і цягнецца да сонца.

Успомніце, якая красуня чаромха расла на беразе ля паляны, дзе вы спыніліся на адпачынак. Буйныя гронкі так і гнуліся ўніз.

Яны прыгожыя. З гэтым згодзіцца кожны. Ніхто не асудзіць вас, калі вы зрэзалі сабе некалькі галінак для букетіка дадому. Але так, каб не псаваць усяго дрэўца.

Чаму ж мы тады крыўдзімся, калі не адзін такі факт, а тысячы дробных штрыхоў фармуюць паступова характар нашага дзіцяці, якое, вырашы, сустрэне без усякай радасці праблему ўтрымліваць вас, калі вы састарыліся і не можаце памагчы яму ні фізічна, ні матэрыяльна?

І на фоне ўсяго гэтага вы не можаце не згадзіцца, што ў тых сем'ях, дзе любяць прыроду, дзе бацькі ўмеюць навучыць гэтаму дзіця, жыццё ідзе заўсёды больш цікава і дзеці не выклікаюць горычы пад старасць сваімі ўчынкамі.

Мы ўжо не гаворым пра тое, што выгадаваныя і выхаваныя ў любові да прыроды і навакольных багаццяў нашай планеты, яны стануць дастойнай зменай.

В. ЯНУШЭЎСКІ,
кандыдат біялагічных навук.

АЛКАГОЛЬ — ВОРАГ ДЗЯЦІНСТВА

Вядома, як глыбока ўплывае на дзяцей бацькоўскі прыклад — і добры, і дрэнны. Іменна таму абавязаны мы сур'ёзна рэагаваць на кожны факт п'янства бацькоў. У канчатковым ліку яно згубна ўплывае на жыццё і выхаванне дзяцей. І трэба, каб кожны бацька, кожная маці ясна і да канца ўяўлялі вынікі алкагалізму.

Яшчэ ў старажытнасці было заўважана, што «вяселячае пітво» — страшэннае зло для чалавека. У далейшым навука абгрунтавала гэты вывад неабвержнымі доказамі. Даследаванні паказалі, што доза 7—8 грамаў чыстага алкаголю на 1 кілаграм вагі чалавека смяротная для яго. Але і меншыя дозы выклікаюць цяжкія псіхічныя і фізіялагічныя траўмы. Яшчэ больш шкодныя вынікі алкагалізму, якія абрушваюцца на дзяцей.

Уплыў бацькоўскіх паводзін на дзяцей пачынае праяўляцца задоўга да нараджэння дзіцяці. Вядома, што фізічна моцныя бацькі даюць фізічна моцнае патомства. Але справа не толькі ў агульнай спадчынасці. Важны ўмовы жыцця і стан здароўя бацькоў, асабліва маці ў перыяд зачатку і выношвання плода.

Даследаванні, праведзеныя ў Францыі над патомствам групы алкаголікаў, паказалі, што ў іх 2 працэнты дзяцей нараджаюцца мёртвыя, 5 працэнтаў — неданашаныя, каля 5 працэнтаў дзяцей ад фізічнага недаразвіцця аказваюцца непрацаздольнымі, столькі ж дзяцей схільны да захворвання на туберкулёз, 18 працэнтаў дзяцей душэўнахворыя, а 15 працэнтаў заўчасна паміраюць.

А як назваць паводзіны кормячай маці, што прынесла ў дзіцячую кансультацыю дзіця, якое знаходзілася ў стане алкагольнага ап'янення? У матчына малако пранік алкаголь, які яна ўжывала... Хто ж

будзе адказваць, калі ў дзіцяці ў выніку атручэння алкаголем наступіць разумовае расстройтва або пазней настане цяжкое псіхічнае захворванне? Малаком маці, гаварыў М. Горкі, выкармлены ўвесь свет. Таму з яе і патрабуюць так шмат. Жанчына абавязана не дапускаць ніводнага кроку ў сваіх паводзінах, які можа пашкодзіць яе дзіцяці. Пра гэта павінен памятаць і мужчына.

Бацькі робяць злачынства, калі, «ратуючы» дзяцей ад прастуды, даюць ім алкагольныя напіткі: вінаграднае віно, мацаванае віно, самагонку, гарэлку. Нярэдка гэта прыводзіць да сумных вынікаў.

У трохгадовага хлопчыка пачаліся нейкія незразумелыя бацькам прыступы ўдушша. Замест таго, каб звярнуцца да ўрача, маці падагрэла вінаграднае віно і прымусіла сына выпіць. Некаторы час ён ляжаў спакойна, а затым з яшчэ большай сілай зноў закалаціўся ў кашлі. Віно не памагло. Праз некаторы час хлопчык памёр. Медыцынскі агляд устанавіў, што ў дзіцяці быў круп. Яго лёгка можна было выратаваць, калі б бацькі не ўскладалі надзеі на віно, а звярнуліся да ўрача.

Некаторыя бацькі і маці прывучаюць сваіх дзяцей піць віно для «паляпшэння апетыту». Запэўняюць, што пасля чаркі віна дзеці лепш ядуць, папраўляюцца. Такое «стымуляванне» апетыту прывучае дзяцей да віна і можа даць пачатак захворванню на алкагалізм.

Нам не раз даводзілася бачыць, як бацькі запрашаюць дзяцей пасядзець з дарослай кампаніяй за святочным сталом, дзе не абыходзіцца без гарэлкі, а іншы раз прымушаюць да выпіўкі і дзяцей. Паспрабуй зрабіць заўвагу: бацька або маці нярэдка спрабуюць запэўніць, што «ў іхнім родзе ўсе п'юць віно і ўсе здаровыя». Нават падводзяць «тэарэтыч-

ную» базу: «У віне здароўе». Гэта — глыбокая памылка. Нават вінаграднае віно далёка не бяшкоднае, хоць у ім значна менш алкаголю, чым у гарэлцы, каньяку. Асабліва небяспечна ўжываць яго сістэматычна. Медыцынскай практыцы вядомы выпадкі цяжкага пашкоджання печані (цыроз) у дзяцей, бо яны з малых год ужывалі алкагольныя напіткі.

Чатырнаццаці гадоў Юра К. быў дастаўлены ў дзіцячы размеркавальнік для адпраўкі ў калонію. Пасля чарговай выпіўкі ён разам з групай такіх жа дзяцей хуліганіў, займаўся дробнымі крадзяжамі. У гутарцы з ім высветліўся такі малюнак. У доме Юры нярэдка наладжваліся папойкі. Аднойчы сабутыльнікі бацькі захацелі зрабіць з Юры «сапраўднага» мужчыну. Налілі яму віна і прымусілі выпіць. Было агідна, пякло ў грудзях, і Юра пачаў плакаць, але яму сказалі: каб стаць сапраўдным мужчынам, трэба навучыцца піць.

«Мяне яшчэ некалькі разоў клікалі да стала, — расказваў Юра. — Я піў віно, потым пакрысе гарэлку. Бацька радаваўся: «Мой сын умее піць!». Задаволены былі і бацькавы сябры. Потым, калі мяне не запрашалі, я стараўся быць на вачах. Пачаў выпіваць без запрашэння. Цягнула ўсё больш і больш. Затым я пачаў шукаць кампанію такіх жа п'ючых, як і я. Вось і ўцягнуўся. Цяпер без спіртнога цяжка».

Напамінаю: Юру толькі 14 гадоў. Абследаванне ўстанавіла, што ў Юры аслаблена ўвага, няма апетыту, дрэнны сон. Ён скардзіўся на непрыемныя адчуванні ў вобласці сэрца, страўніка. У той жа час ён прывык да алкаголю і не мог без яго абыходзіцца.

Асабліва адчувальная да ўздзеяння алкаголю псіхіка дзіцяці. Даводзілася назіраць у школе паводзіны некаторых падлеткаў

пасля таго, як дома за сняданкам яны прынялі некалькую дозу вінаграднага віна. Дзеці праяўлялі непаслухмянасць і ганарлівасць, схільнасць да смеху і балбатлівасці, злосць і агрэсіўнасць.

Алкаголь наносіць вялікую страту не толькі фізічнаму і разумоваму развіццю дзяцей. Ён згубна ўплывае на фармаванне іх маральнага аблічча. Судовая хроніка паказвае: пераважная большасць правапарушэнняў падлеткі робяць у нецвярозым стане. Гэтым станам часта тлумачацца і іншыя амаральныя ўчынкі, у прыватнасці, выпадкі ранняга пачатку паловага жыцця.

Некаторыя бацькі ў выпадку дня нараджэння сына-падлетка або дачкі запрашаюць у дом іх сяброў, дазваляюць ім «крыху выпіць для настрою». Нярэдка самі бацькі ідуць кудынебудзь з кватэры, каб «не замінаць дзецям веселіцца». Падобныя «вясёлыя минуты» ператвараюцца для некаторых дзяцей і іх бацькоў у доўгія гады рубцавання душэўных ран.

Неабходна самым катэгарычным чынам забараняць ужыванне алкаголю (піва, віна, гарэлкі) на дзіцячых урачыстасцях. Трэба, каб на іх абавязкова прысутнічалі дарослыя. Нельга забываць, што спіртныя напіткі абуджаюць нізкія пачуцці, рэзка зніжаюць самакантроль над сваімі паводзінамі, разбураюць маральныя граніцы.

Падлеткі выпіваюць часцей за ўсё ў кампаніі. Неабходна, каб бацькі ведалі таварышаў сваіх дзяцей, ведалі іх месцапрабывання, кантралявалі, як яны праводзяць свой час.

Алкаголь параджае злачынства, прыводзіць да зніжэння прадукцыйнасці працы, да няшчасных выпадкаў, расхіствае ўстоі сямейнага жыцця. Вось чаму трэба весці самую рашучую барацьбу не толькі з фактамі прывучэння непаспелых да алкаголю, але і з п'янствам саміх бацькоў.

В. БАРСКІ,
кандыдат педагагічных
наук.

НАШЫ СЯБРЫ—КВЕТКІ

Старажытная ўсходняя прыказка гаворыць: «Калі хочаш быць шчаслівым толькі гадзіну — купі віна, калі хочаш быць шчаслівым усё жыццё — разводзь кветкі».

Нашы самыя звычайныя пакаёвыя расліны маглі б расказаць пра сябе нямала цікавага. У вас на падаконніку, напэўна, расце алоэ — сталетнік з сакавітым, калючым па краях лісцем. Доўгія гады народная медыцына выкарыстоўвала гэтую расліну як гаючае лекаства для ран і апёкаў. Асабліваю папулярнасць набыло яно пасля таго, як славуці афальмолаг прафесар В. П. Філатаў прымяніў прэпараты алоэ для тканкавай тэрапіі.

Другая хатняя расліна з прыгожым серабрыста-блакітнаватым лісцем — эўкаліпт. З яго атрымліваюць адвары і настоі для інгаляцыі і прамывання ран. А ў сябе на радзіме эўкаліпты — гэта гіганты расліннага свету, якія дасягаюць 150 метраў вышыні. Жыхары Аўстраліі ставяць эўкаліптавыя галінкі ля пасцелі хворых, каб асвятляць і ачышчаць паветра ў пакоі.

Але ці трэба шукаць у пакаёвых раслінах толькі прамую і непасрэдную карысць? Чым вымераць радасць дзіцяці, што ўбачыла, як раскручваюцца лісточкі на галінцы традэсканцыі, якую яно само старанна палівала? Або добры настрой сівoga дзядулі, на вачах якога распустілася чароўная кветка калючага кактуса з яго калекцыі? Такія адчуванні блізкія да творчай радасці!

Удзень, на святле, усе зялёныя расліны паглынаюць вуглякіслы газ і выдзяляюць кісларод. Уначы ж, у цемры, у працэсе дыхання яны аддаюць вуглякіслы газ, але ў такой нязначнай колькасці, якая не можа адбіцца на самаадчуванні людзей. Буйны экзэмпляр пакаёвага фікуса, напрыклад, выдзяляе за суткі прыкладна ў 500 разоў менш вуглякіслага газу, чым чалавек, які знаходзіцца ў гэтым пакоі. А пра дробныя расліны і гаворыць няма чаго!

А калі ў пакоі стаіць не адна, а, скажам, дзесятак раслін у вялікіх вазонах? Гэта можа крыху павысіць вільготнасць памяшкання, асабліва калі яно наогул вільготнае. Але большасць жыхароў сучасных кватэр з цэнтральным ацяпленнем, наадварот, скардзіцца на залішнюю сухасць паветра. Кветкі могуць ім палепшыць мікраклімат жылля.

Існуе некалькі відаў раслін, з якімі трэба быць асцярожнымі. Прыгожыя, напрыклад, алеандры з белымі і ружовымі кветкамі. Але сок іх ядавіты. І таму не раім трымаць алеандры ў пакоі, дзе жывуць дзеці, — яны могуць дакрануцца да кветак і сцяблоў, а потым будуць церці вочы, браць пальцы ў рот. Нават дарослым пасля догляду алеандра трэба абавязкова памыць рукі з мылам.

Там, дзе ёсць маленькія дзеці, не раім разводзіць расліны з яркімі, прывабнымі пладамі, напрыклад, салянум, аздоблены ўвосень аранжавымі ягадамі. Дзецям абавязкова захавацца імі паласавацца, а гэтыя плады ядавітыя.

У чалавека, схільнага да алергічных рэакцый, могуць узнікаць непрыемныя з'явы ад дакранання да звычайнай пакаёвай прымулы: скура ў яго чырванее, адчуваецца пякота. На шчасце, пераважная большасць людзей так на кветкі не рэагуе.

Дык што ж, спытаеце вы, ці не выкінуць з пакоя ўсе кветкі? Як кажуць, далей ад граху? Вядома, не! Да строгіх ліній сучаснага інтэр'ера як нельга лепш пасуюць стройныя, прамыя фікусы з тоўстым скурыстым лісцем, пышна цвітуца пеларгонія — так, тая самая «мяшчанская» герань, якую не так даўно многія «эстэты» бязлітасна выганялі з кватэр.

Жыццёвы вопыт паказвае, што любы пакой, нават добра абстаўлены, без раслін выглядае няўтульным. І, наадварот, як ажыўляе яго сціпая сямполія — узамбарская фіялка, якая цвіце на працягу некалькіх месяцаў, прыгожая сансаверыя («шчупаковы хвост») з лісцем, якое нагадвае вострыя мечы, паласаты хларафітум, плюшч.

Кактусы любяць сонца, іх трэба трымаць ля акна, якое выходзіць на поўдзень, а цэневынослівыя віды — аспідыстра, плюшч, папараці — вельмі добра растуць і за некалькі метраў ад акна, асабліва калі іх не толькі рэгулярна паліваць, але і абпырскваць цёплай вадой з пульверызатара, — яны вельмі любяць вільготнае паветра.

Ва ўсім патрэбна мера. Дрэнна, калі кветкі стаяць на падаконніку, не даючы магчымасці сонечнаму святлу пранікнуць у пакой.

Калі вы паклапоціцеся пра сваіх зялёных сяброў — будзеце паліваць, падкормліваць іх, не забудзеце своечасова перасадзіць, падрэзаць галінкі, парыхліць зямлю, — яны аддзякуюць вам яркімі кветкамі, уносяць радасць у дом, будуць увесь час напамінаць пра цудоўны свет прыроды.

Рамонкі.

Фотаэцюд Ул. Вяхоткі.

НАСТАЛА ЛЕТА

Цёплыя рэчы вам больш не патрэбны. Трэба добра пачысціць іх, прасушыць і прыбраць. Не забудзьце вычысціць кішэні паліто, жакетаў, пратрыце каўняры шматком, змочаным чыстым бензінам або разведзеным растворам нашатырнага спірту. Акуратна загарніце кожную рэч у паперу, складзіце ў чамадан або куфар і насыпце нафталінам. Цёплыя рэчы можна пакінуць на лета ў шафе, паклаўшы іх у чахлы з тоўтай тканіны або паперы. Нафталін пакладзіце ў кішэні, насыпаўшы яго ў маленькія мяшчкі.

Дробныя шарсцяныя рэчы: панчохі, пальчаткі, шкарпэткі, а таксама валены абутак, футравыя шапкі лепш за ўсё скласці ў навалачку, потым у якую-небудзь каробку або скрынку, якая закрываецца. На дно абавязкова насыпце нафталін.

Летам у пакоях паяўляюцца серабрыста-белыя матылі, Гэта гнездавая моль. Ад яе шмат непрыемнасцей. Моль размнажаецца вельмі хутка, адкладаючы яйкі ў харчовых прадуктах, у шарсцяным і футравым адзенні, у лямцы, аўчыне. Нафталін, камфара, духмяная герань, багульник адпуджваюць моль. Зберагчы шарсцяныя тканіны ад гэтай пражэрлівай драпежніцы можна, прапасаваўшы некалькі разоў рэчы гарачым прасам. Апырскваюць іх і спецыяльнымі саставамі для барацьбы з насякомымі. Гэтыя саставы ёсць у продажы. Спосаб ужывання ўказаны на этыкетках.

Памятайце, што рэчы трэба хоць бы разы два за лета глядзець і даваць тыя або іншыя рэчывы, які адпуджваюць моль.

РЭЧЫ ВАШАГА ТУАЛЕТУ

Якая жанчына не хоча, каб адзенне падкрэслівала прыгожыя лініі яе фігуры і маскіравала недахопы... Аднак сукенка, пашытая нават у самай умелай краўчыні, не будзе мець выгляду, калі жанчына носіць дрэнны бюстгальтар або пояс. Яны могуць не толькі пабольшыць недахопы складу, але і дэфармаваць фігуру.

Часам маладыя жанчыны скардзяцца на боль у шыі, патыліцы, на слабасць у руках. А гэта можа тлумачыцца проста: яныносяць ліфчыкі з вузенькімі і кароценькімі шлейкамі.

Жанчынам, асабліва схільным да паўнаты, раіцца доўгі бюстгальтар з шырокімі адшпільнымі шлейкамі і дзвюма петлямі, якія абавязкова прышпільваюцца да пояса.

Вузкі і тугі паясок бюстгальтара ўрэзваецца ў скуру, часам

пакідаючы балючыя рубцы. Каб аслабіць боль, жанчына міжволі пачынае павярхоўна дыхаць. А такое дыханне кепска адбіваецца на стане арганізма. У гатовы бюстгальтар, які тугаваты ў паяску, можна прадзець у петлі зашпільк дадатковыя паячелькі з вузкай гумкі.

Як нязручна адчувае сябе жанчына ў тугім поясе, цеснай грацыі або паўграцыі! Трэба насіць пояс, які б шчыльна аблягаў живот, але не замінаў дыханню. Ён павінен нібы капіраваць прыродную форму цела, ствараючы знешнюю апору жылату і надзейна засцерагаючы яго пярэдняю сценку ад расцяжэння.

У продажы бываюць рэчы жаночага туалету, пры вырабе якіх скарыстаны сінтэтычныя матэрыялы, напрыклад, прак-

ладкі ў чашках бюстгальтара. Жанчынам, схільным да раздражнення скуры і патлівасці, лепш іх не насіць.

Поўным жанчынам лепей купіць доўгі пояс без шнуроўкі і стальных пласцінак, задняя частка яго павінна падхопліваць пад'ягдзічныя складкі.

Некаторыя жанчыны старэй 50 год неносяць пояса, а карыстаюцца круглымі падвязкамі. Круглыя падвязкі насіць наогул нікому нельга: яны затрымліваюць кровазварот і спрыяюць расшырэнню вен на нагах. Апрача таго, у пажылым узросце слабеюць мышцы, жывот можа адвісаць, таму пояс асабліва неабходны.

Цяжарным і кормячым маці, каб захаваць пазней стройную фігуру, рэкамендуецца дародавыя і пасляродавыя бандажы. Іх купляюць у аптэцы або заказваюць у атэлье.

Пры апушчэнні ўнутраных органаў, пасляперацыйных рубцах брушной сценкі, вяласці яе мышцаў, атлусценні, грыжы

трэба карыстацца спецыяльнымі лячэбнымі бандажамі. Лепш за ўсё надзяваць іх проста на камбінацыю і насіць не ад выпадку да выпадку, а на працягу ўсяго дня.

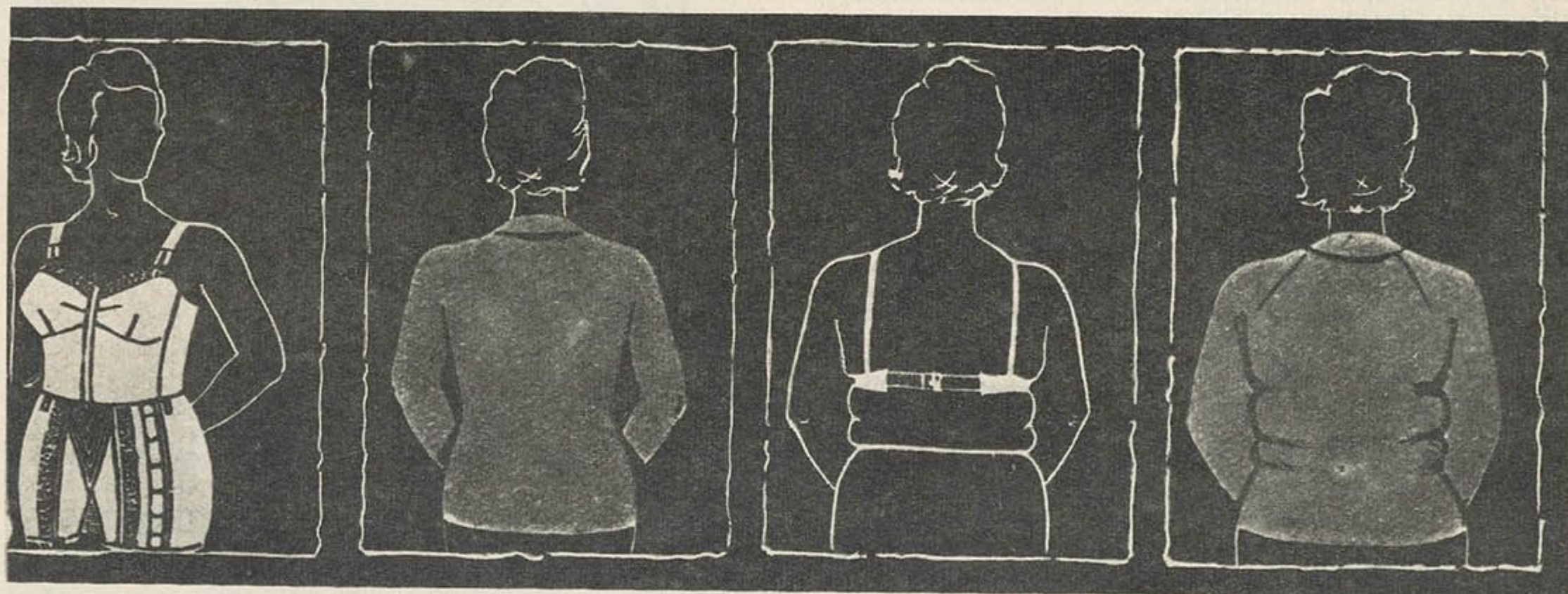
Бюстгальтар, пояс і грацыі пры працяглым карыстанні крыху расцягваюцца і ў нейкай ступені трацяць форму. Калі ж іх правільна памыць і напрасаваць, лініі рэчаў аднаўляюцца.

Шаўковую ніжнюю бялізну трэба мыць у цёплай мыльнай вадзе пры тэмпературы не вышэй 40 градусаў парашком «Новость» або мыльнай стружкай. Затым прапаласкаць у цёплай вадзе, злёгка выціснуць, загарнуць у прасціну, добра выкачаць, расправіць і раскласці на сухім ручніку, а не развешваць для прасушкі, бо інакш магчыма ўсадка тканіны.

Прасаваць пояс, бюстгальтар, грацыю трэба крыху вільготнымі — спачатку па прадойжнай нітцы з левага боку, потым па папярочнай нітцы і, нарэшце, з правага боку.

Доўгі бюстгальтар з шырокімі шлейкамі, які прышпільваецца да пояса, робіць фігуру стройнай.

Якой непрыгожай становіцца фігура, калі поўная жанчына носіць кароткі бюстгальтар з вузкім і тугім паяском.

(З часопіса «Здоровье»).

НЕ ЖАНОЧАЯ СПРАВА

...падымаць, напрыклад, бак з бялізнай, насіць цяжкія сумкі, перасоўваць мэблю, выносіць на двор і выбіваць дываны. Не выпадкова савецкае заканадаўства забараняе выкарыстоўваць жаночую працу на работах, звязаных з падняццём цяжараў, якія перавышаюць 20 кілаграмаў: гэта можа выклікаць апушчэнне ўнутраных органаў, варыкознае расшырэнне вен.

У час цяжарнасці не раіцца работа, звязаная з рэзкімі ру-

хамі, а падыманне цяжараў павінна быць абмежавана яшчэ больш. Існуе такая прыкладная формула: вага груза, які можа падымаць зусім здаровая цяжарная жанчына, з кожным месяцам памяншаецца на два кілаграмы.

Разлік трэба пачынаць з адной трэці яе ўласнай вагі. Так, калі жанчына важыць 60 кілаграмаў, на першым месяцы ёй можна падымаць не больш ва-

семнаццаці кілаграмаў, на другім — не больш шаснаццаці, на трэцім — не больш чатырнаццаці і гэтак далей.

А калі ёсць якія-небудзь адхіленні ў стане здароўя, падыманне цяжараў абмяжоўваецца

яшчэ больш, а нярэдка забараняецца зусім.

Савецкае заканадаўства ахоўвае працу жанчыны на вытворчасці. Любячыя мужы, пабаражыце ж іх і дома, вазьміце на сябе работу, цяжкую для жаночых рук.

СХАВАЙЦЕ ДА ЗІМЫ

Калі вы яшчэ не схавалі сваё або дачушына футра, то раім перш за ўсё ачысціць яго ад пылу. Раскладзіце на анучы або

прасціне ворсам уніз і выбіце эластычным прутікам. Патрыце яго вільготным шматком, асцярожна страсяніце і павесьце на

плечыкі. Улічыце — вельмі блізка да печы або батарэі футравыя рэчы вешаць нельга. Калі высахне — не расчэсвайце злепленыя валаскі, а страсяніце футра — ворс расправіцца.

Ёсць у футравых рэчаў свае капрызы — па-першае, нельга вешаць іх ля пабеленай сцяны: псеўдэца футра. Па-другое, нельга вешаць побач фарбаванае футра з нефарбаваным, і,

па-трэцяе, нельга пасыпаць футра нафталінам і класці ў куфар або канапу. лепш за ўсё зашыць яго ў прасціну і запакуйце ў папяровы або поліэтыленавы мяшок і свабодна павесьце ў шафу. Калі вы паклалі футра ў куфар і яно пакамечылася, пратрыце вільготнай мяккай губкай, пакуль варсінкі не стануць мокрыя, а затым высушыце яго і добра страсяніце.

РАЦЫЯНАЛІЗАЦЫЯ НА КУХНІ

Ці можна ператварыць прасаванне бялізны ў адпачынак? Прыбіранне кватэры скарыстаць як фізкультпаўзу? Можна. Актыўны адпачынак хутчэй дае ягае мэты, чым пасіўны: гэта пераключэнне з аднаго віду дзейнасці на другі.

Для таго з членаў сям'і, хто на вытворчасці працаваў стоячы, з хатняй работы больш падыходзіць тая, якую можна рабіць сядзячы, напрыклад, абіраць, рэзаць гародніну, круціць ручку мясарубкі, прасваць. Трэба толькі набыць досыць высокую табурэтку. Позна сядзячы — больш эканомна па расходу энергіі.

А таму з вас, хто працаваў сядзячы, лепей узяць на сябе тыя хатнія справы, якія патрабуюць рухомасці: падмесці па-

кой, папрацаваць пыласосам, схадзіць у магазін.

Калі прадукты захоўваюцца ў адным месцы, пасуда — у другім, гаспадарчы інвентар — у трэцім, за 4 гадзіны работы на кухні жанчына робіць шлях, роўны 5—6 кіламетрам.

Каб паменшыць гэтую нагрузку, пастарайцеся стварыць на кухні тое, што спецыялісты называюць «зручнай зонай». Найбольш рацыянальным лічыцца такое размяшчэнне, калі пліта, мыйка, рабочы стол знаходзяцца ў адным радзе. Сушылку для пасуды лепш за ўсё змясціць над мыйкай, навясную шафку — прыкладна на адлегласці 45 сантыметраў ад рабочай плоскасці стала.

«Мілая мама».

Фотаэцюд В. Савіча.

ЧЫСТКА МУЖЧЫНСКІХ КАПЕЛЮШОЎ

Каб левы бок капелюша не сапсаваўся ад поту, паміж унутранай скураной стужкай і самім капелюшом пакладзіце скручаную прамакальную паперу.

Калі забруджаны капялюш цёмнага колеру, пачысціце яго спачатку бензінам, а потым шчоткай, змочанай у раствору нашатырнага спірту (адна сталовая ложка на літр вады).

Для чысткі шэрых і бэжавых фетравых капелюшоў змяшайце 5 сталовых ложкаў моцнага воцату з 5 сталовымі ложкамі нашатырнага спірту, да сумесі дадайце паўтары сталовыя лыжкі спажаўнай солі. Памеш-

вайце ўсё гэта, пакуль соль не растворуцца. Затым змачыце ў раствору чыстую белую анучку і трыце ёю забруджаныя месцы, пакуль яны не стануць чыстымі. Вычышчаныя месцы пратрыце сухім шматком палатнянай тканіны.

ЯК ВЫМЫЦЬ БОЧКУ

Каб вычысціць бочку і пазбавіць яе ад затхласці, выкарыстайце адзін з такіх спосабаў: знутры абмажце кашкай з вапны;

усыпце ў бочку два-тры кілаграмы нягашанай вапны, заліце гарачай вадой, закрыйце накрыўкай. Праз дзве-тры гадзіны прамыйце вапнавай вадой і яшчэ раз — чыстай;

калі бочка заплеснела, растварыце ў гарачай вадзе ад 100 да 200 грамаў пральнай соды або поташу, у залежнасці ад ёмістасці бочкі (прыгодны і попел), заліце раствор у бочку,

старанна прамыйце, пасля чаго добра прапарце.

Для дэзінфекцыі бочку прамываюць раствором хлорнай вапны (100—200 грамаў), а затым некалькі разоў гарачай вадой, каб знішчыць пах хлорнай вапны.

Шарсцяную рэч трэба мыць і сушыць, вывернуўшы на левы бок, каб не выцвіла.

Вада, у якой вы мыце і палашчае шарсцяную рэч, павінна быць аднолькава цёплая — рэзкае змяненне тэмпературы прывядзе да таго, што кофточка збяжыцца. Мыйце хутчэй, не пакідайце трыкатажныя рэчы ў вадзе нават на некалькі лішніх мінут.

Памыляюцца тыя, хто думае, што чым больш вісіць бялізна на ветры, тым для яе лепш. Пры вельмі доўгай сушцы тканіна становіцца ломкая, разбураюцца яе валонны. Наогул сушыць памытыя рэчы лепш пры пакаёвай тэмпературы, на скразняку. Як толькі яны высахнуць, здымайце з вяроўкі.

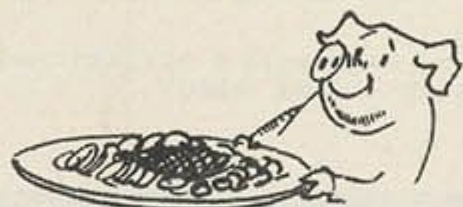
КУЛІНАРЫЯ

ПЯЧОНКА ПА-АРЛОЎСКУ

Зачышчаную пячонку абліце варам, прапусціце праз мясарубку. Дадаўшы спецыі, яйка, перамяшайце, яшчэ раз прапусціце праз мясарубку, зрабіце катлеты, абкачайце іх у муцэ або тоўчаных сухарах і падсмажце на гарачай патэльні. Падавайце з бульбяным пюрэ і смятаным соусам.

На 400 г ялавічнай печані адно яйка, лыжка пшанічнай мукі, 2 цыбуліны, 2 ст. лыжкі свінога сала, шклянкі смятаны.

ШНІЦЭЛЬ СВІНЫ ПА-РУСКУ

Кавалкі свіной шынкі адбіце, пасыпце соллю, перцам, абсмажце з абодвух бакоў і пакладзіце на патэльні, змазаную тлушчам. Навокал кладуць вараную бульбу, нарэзаную кружочкамі. Заліце яйкам, змяшаным з малаком і кансервавным зялёным гарошкам, і запячыце.

Пры падачы зверху пакладзіце яешню і пасыпце зялёным.

0,5 кг шынкі, 100 г сметанковага масла, 2 ст. лыжкі пшанічнай мукі, 400 г бульбы, 1/2 шклянкі малака, 1 шклянкі зялёнага гарошку, 8 яек.

СЕЧАНАЕ ЗАЛІЎНОЕ МЯСА

Ялавічыну і свініну тры разы прапусціце праз мясарубку, дадайце соль, перац. Старанна выбіўшы, надайце фаршу форму рулета і запячыце ў духоўцы. Пры запяканні час ад часу палівайце сокам, які выдзеліўся з мяса. Гатовы рулет нарэжце на порцыі, упрыгожце зяленівам, заліце жэле і ахаладзіце.

200 г ялавічыны, 50 г свініны, 1 ст. лыжка топленага сала, спецыі, мясное жэле.

БЛІНЦЫ З ГАРОДНІНАЙ

Напячыце блінцоў. На сярэдзіну кожнага з іх пакладзіце фарш з гародніны. Для

яго прыгатавання гародніну кожнага віду пасеруюць асобна, затым усё змешваюць разам, дадаюць дробна пасечанае яйка, сметанковае масла і перамяшваюць. Затым блінцы абсмажце, паліце сметанковым маслам.

200 г пшанічнай мукі, 1 яйка, 1 чайная лыжка цукру, 1 1/2 шклянкі малака, 2 морквіны, 300 г свежай капусы, 2 яйкі, 2 ст. лыжкі сметанковага масла.

АЛАДКІ ПА-ВЯСКОВАМУ

Пшано перабіраюць і некалькі разоў прамываюць у гарачай вадзе. Заліваюць малаком, дадаюць цукар, вараць да гатоўнасці, а затым ахалоджваюць.

Яечныя бялкі аддзяляюць ад жаўткаў; бялкі збіваюць, злучаюць іх з жаўткамі, пшаном і ўсё старанна перамяшваюць. Смажаць аладкі на гарачай патэльні з маслам.

Падаюць з салодкім соусам.

100 г пшана, 1 яйка, 3/4 шклянкі малака, 2 ст. лыжкі цукру, 1 ст. лыжка сметанковага масла; на соус: 25 г разынак і 1/2 шклянкі фруктовага кісялю.

ВІТАМІНІЗАВАНАЕ МЕНЮ

САЛАТА З МОРКВЫ

Сырую моркву памыйце халоднай вадой, ачысціце, надзярыце на тарцы, паліце смятанай і пасыпце цукровым пяском.

На 5—6 штук морквы (сярэдняй велічыні) 2—3 сталовыя лыжкі смятаны, 6 чайных лыжак цукровага пяску.

САЛАТА З БЕЛАКАЧАННАЙ КАПУСЫ

Здыміце з качана верхні слой лісця. Памыйце капусу і тонка нашаткуйце. Па-

кладзіце ў алюмініевую або эмаліраваную каструлю, пасыпце соллю і трыце паміж далонямі, пакуль не выдзеліцца сок. Дадайце ў капусу лімоннага соку або крыху воцату, алею, цукру.

На 0,5 кг капусы—адзін лімон, 6—8 чайных лыжак цукровага пяску.

РЭДЗЬКА З МАЯНЭЗАМ

Рэдзьку надзярыце на буйнай тарцы, пакладзіце ў салатніцу, пасаліце, заліце маянэзам і старанна перамяшайце. Усё гэта пакладзіце горкай, а зверху ўпрыгожце дробна нарэзанай зялёнай цыбуляй або кружочкамі вараных буракоў, морквы.

ТУШАНАЯ КАПУСТА

Капусту ачысціце, прамыйце, нарэжце, пакладзіце ў каструлю і наліце паўшклянкі вады. Дадайце сметанковага масла або алею. Пастаўце каструлю на невялікі агонь і накрыйце накрыўкай. Праз 30—45 мінут пакладзіце сюды смажаную цыбулю, тамат-пюрэ, воцат, цукар, соль, перац, лаўровы ліст і тушыце яшчэ 10—15 мінут.

Запраўце капусту мукой, падсмажанай з маслам.

На 0,5 кг капусы—1 цыбуліна, 1 сталовая лыжка тамат-пюрэ, 1/2 сталовай лыжкі воцату, 2 чайныя лыжкі цукровага пяску, 1 сталовая лыжка мукі, 3 сталовыя лыжкі масла.

МОДЫ

(гл. чацвёртую старонку вокладкі)

1. Прыгожая сукенка без рукавоў зашпіляецца на спіцы на маланку. Выраз невялікі, круглы. Проймы коса зрэзаны. Навокал выразу нашыта бейка шырынёй 8 см. Перад пад бейкай прысабраны. На спіцы шво.

2. Выхадная паўпрылягаючая трыкатажная сукенка. Засцежка на спіцы на маланку. Гарлавіна гладкага крою. Рукавы кароткія, устаўныя. Спераду прамая каетка. Каетка і рукавы выкананы ручной вязкай. Бейка, нашытая ўнізе на рукавах і ля гарлавіны, машынай вязкі. Спераду касця бакавыя вытачкі. Спінка гладкая.

3. Прыгожая сукенка паўпрылягаючай лініі. Выраз глыбокі, востры. Доўгія ўшыўныя рукавы ўнізе расшыраюцца і закончаны разрэзам, у пачатку якога нашыты гузік. Спераду закладзена сустрэчная складка, якая пад выразам сточана; на шво нашыта пяць гузікаў. Спінка гладкая. Спадніца з раскосам у бакавых швах.

4. Выхадная трыкатажная сукенка, зашпіляецца на спіцы на маланку. Выраз невялікі, круглы. На спадніцы нашыты лістачкі, якія імітуюць папярочныя праразныя кішэні. Пад ліній таліі нашыты шлеўкі, у іх прадзяваецца паясок, які зашпіляецца на спражку. Спераду касця бакавыя вытачкі. Аздаба—бейка шырынёй 3 см, на якой нашыта палоска шырынёй 1 см.

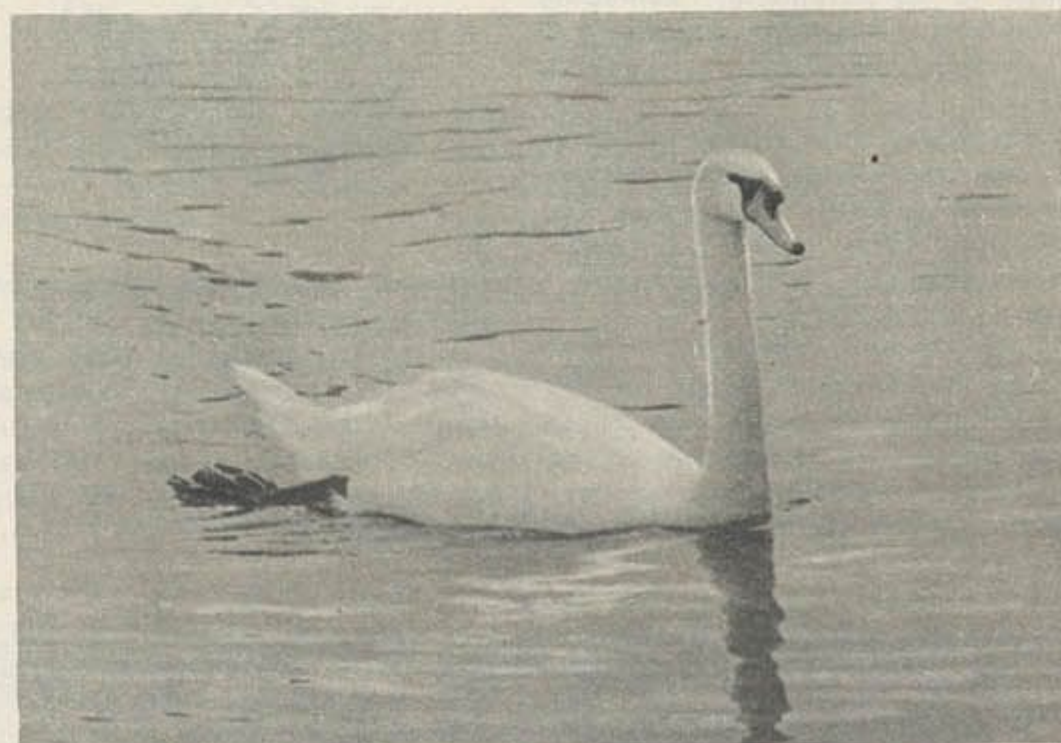
5. Двухбортнае паліто, зашпіляецца на два гузікі. Адвароты доўгія. Рукавы доўгія, ўшыўныя. На плячах паты. Ніжнія касця праразныя кішэні аформлены клапанам. Паты ўшыты ў гарлавіну і прышпіляюцца да гузікаў, нашытых на плячах. Спераду нагрудныя і талевыя вытачкі. На спіцы сярэдняе шво, якое пераходзіць у разрез. Пояс зашпіляецца на спражку. Паты, адвароты і клапаны адстрочаны бліскучымі ніткамі на адлегласці 1 см.

6. Касцюм з двох частак, выкананы з матэрыялаў пастэльных колераў. Рукавы кароткія, спадніца прамая, злёгку расшырана ўнізе.

КУТОК ПРЫРОДЫ

Лебедзь.

Фота Ф. Рэўзіна.

Умеренно

СА-МО-ЛЕТ КАЧ - нул кры-ЛОМ -
и пропал за туча-ми. А вни-зу о -
-СТАЛ-ся дом, чей -то взгляд за -

Припев:

-ДУМ-чи-Вый. КАЖДЫЙ день и каж-дый час
кто-то вновь проща-ет-ся. Но не зря у-
-чи-ли нас, что Земля вра-ща-ет-ся.
ТАК ЗАЧЕМ считать в тоске рас-СТА-ванья
ме-ся-цы? НА КАКОМ-нибудь витке
// все равно мы встре-тим-ся,
все равно мы встре-тим-ся,
все равно мы встре-тим-ся!

ВСЕ РАВНО МЫ ВСТРЕТИМСЯ

Слова М. ПЛЯЦКОВСКОГО

Музыка А. БАБАДЖАНИЯ

Самолет качнул крылом —
и пропал за тучами.
А внизу остался дом,
чей-то взгляд задумчивый.

Припев:

Каждый день и каждый час
Кто-то вновь прощается.
Но не зря учили нас,
Что Земля вращается.

Так зачем считать в тоске
Расставанья месяцы!
На каком-нибудь витке
Все равно мы встретимся!

Вот над пристанью плывет
Сердца стук отчаянный...

Что ж ты медлишь, пароход!
Поскорей отчаливай!

Припев.

Молча мы глядим опять
Сквозь окно вагонное.
И глаза спешат сказать
Слово затаенное.

Припев:

Каждый день и каждый час
Кто-то вновь прощается.
Но не зря учили нас,
Что Земля вращается.

Так зачем считать в тоске
Расставанья месяцы!
На каком-нибудь витке
Все равно мы встретимся!

Мал. Л. Шакінкі.

На першай старонцы вокладкі: выдатніцы вучобы выпускніцы
10 «А» класа 2-й мінскай школы Тома Фурманава і Оля Ібра-
гімава.

Каляровае фота Ул. Вяхоткі.

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія:
М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ,
М. С. КОНАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕ-
ВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, В. А. ЧАРНЯЎСКАЯ.

Мастацкае афармленне Ю. Пучынскага.
Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка.

АТ № 08172. Журнал «Работница и крестьянка»
на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Здадзена ў набор 29.IV.68 г. Падп. да друку 24/V.68 г.
Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3.
Папера 60×90%. Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.

Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 6-17-51, адказн. сакратара,
аддзела прамысловасці — 6-38-14, аддзелаў сельскай гаспадаркі
і культуры — 6-38-24.
Друкарня выдавецтва «Звязда», Мінск. Цана 15 кап.
Дадатак — выкрайка. Тыраж 269629 экз. Зак. 941.

2

ОДИВАНИ

3

Цена 15 кап.

74995

Нова

6

4

5

22

24